

Samoan: Bible for Mareko

Formatted for Translators

©2022 Wycliffe Associates

Released under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

Bible Text: The English Unlocked Literal Bible (ULB)

©2017 Wycliffe Associates

Available at <https://bibleineverylanguage.org/translations>

The English Unlocked Literal Bible is based on the unfoldingWord® Literal Text, CC BY-SA 4.0. The original work of the unfoldingWord® Literal Text is available at <https://unfoldingword.bible/ult/>.

The ULB is licensed under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

Notes: English ULB Translation Notes

©2017 Wycliffe Associates

Available at <https://bibleineverylanguage.org/translations>

The English ULB Translation Notes is based on the unfoldingWord translationNotes, under CC BY-SA 4.0. The original unfoldingWord work is available at <https://unfoldingword.bible/utn>.

The ULB Notes is licensed under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

To view a copy of the CC BY-SA 4.0 license visit <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Below is a human-readable summary of (and not a substitute for) the license.

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format. Adapt — remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially.

The licensor cannot revoke these freedoms as long as you follow the license terms.

Under the following conditions:

Attribution — You must attribute the work as follows: "Original work available at <https://BibleInEveryLanguage.org>."

Attribution statements in derivative works should not in any way suggest that we endorse you or your use of this work.

ShareAlike — If you remix, transform, or build upon the material, you must distribute your contributions under the same license as the original. No additional restrictions — You may not apply legal terms or technological measures that legally restrict others from doing anything the license permits.

Notices:

You do not have to comply with the license for elements of the material in the public domain or where your use is permitted by an applicable exception or limitation.

No warranties are given. The license may not give you all of the permissions necessary for your intended use. For example, other rights such as publicity, privacy, or moral rights may limit how you use the material.

Mareko

1

¹O le amataga lenei o le talalelei e uiga ia Iesu Keriso, o le Alo o le Atua. ²E pei ona tusia i le tusi a Isaia le perofeta, "Fa'auta, ou te auina atu la'u sāvāli (avefeau) e muamua atu i ou luma, na te teuteua lou ala. ³O le leo o lē alaga i le vao, "Inā teuteu ia e outou le ala o le Alii, ma fa'alaulelei (fa'asasa'o) ona ala." ⁴Ua sau Ioane, ua faia lana papatisoga i le vao, ma tala'i atu le papatisoga o le salamō mo le fa'amagaloina o agasala. ⁵Ua o atu foi ia te ia le toatele o tagata mai Iutaia ma Ierusalemā, ua papatisoina i latou i le vaitafe o Ioritana, ma fa'ailoa atu a latou agasala. ⁶Sa ofu Ioane i le fulufulu kamela ma le fusi pa'u i lona sulugātiti, a o ana meaai o sē akerise ma le meli vao ia. ⁷Ua tala'i atu Ioane faapea "O lo'o mulimuli mai ia te a'u le tasi, e silisili atu o ia ia te a'u; ou te lē aogā a'u ona punou ifo ma tatala le nonoa o ona se'evae. ⁸O a'u nei, ou te papatiso atu ia te outou i le vai, ao ia, na te papatisoina outou i le Agaga Paia. ⁹O ia ona po, ua maliu ane ai Iesu mai Nasareta i Kalilaia, ua papatisoina o ia e Ioane i le vaitafe i Ioritana. ¹⁰A'o afio a'e Iesu nai le vai, ua silafia atu e ia le lagi ua mātala ma le Agaga ua afio ifo i ona luga peisea'i se lupe. ¹¹Ua o'o mai fo'i le siufofoga mai le lagi ua fa'apea mai, " O lo'u Atali'i pele oe, ou te fīafia tele ia te oe." ¹²Ona ave lea o ia e le Agaga i le vao. ¹³Sa iai fo'i o ia i le vao i aso e fasefulu, ma fa'aosoosoina ai e Satani. Sa iai o ia fa'atasi ma manu feai, ma sa auauna foi agelu ia te ia. ¹⁴Ua tuuina atu Ioane i le falepuipui, ona maliu ane lea o Iesu i Kalilaia ma folafola atu le talalelei i le malō o le Atua. ¹⁵Ua fa'apea atu, "Ua o'o mai ona po, ua latalata mai le malō o le Atua. Inā salamō ia ma talitonu i le talalelei." ¹⁶Ua maliu ane Iesu i tafatafa ane o le sami i Kalilaia, ona silafia atu lea e ia Simona ma Aneterea lona uso o lafo o laua upega i le sami, auā o i laua o tagata fai faiva. ¹⁷Ona fetalai atu lea o Iesu ia te i laua "Inā mulimuli mai ia te a'u, ou te faia oulūa ma fai faiva i tagata." ¹⁸Ona tuua loa lea e i laua o laua upega, ae mulimuli atu ia te ia. ¹⁹Ua toe maliu ititi atu Iesu i luma ma silafia ai Iakopo le atali'i o Sepetaio ma Ioane lona uso, ua i leva'a, o lo'o fono masae o o lā upega. ²⁰Ua valaa'u atu o ia ia te i laua, ona tuua loa lea e i laua lo la tamā o Sepetaio fa'atasi ai ma auauna i le vaa, ae mulimuli atu ia te ia. ²¹Ua o fo'i i latou i Kapanaumi, ona maliu atu loa lea o Iesu i le malumalu i le sapati (sunako), ua a'oa'o ai. ²²Ua matuā ofo i latou i lana a'oa'oga, auā ua a'oa'o o ia fa'apei o sē tasi e iai le pule, ae le pei o le au tusiupu. ²³Sa iai i le malumalu (sunako) se tasi tagata ua iai le agaga leaga, ua alaga ma fa'apea mai, ²⁴"Iesu e le Nasareta, O le a ea lou finagalo ia te i matou? Ua e maliu mai ea ina ia fa'aumatia (fanoia) i matou? Ua ou iloa oe, o le Paia oe o le Atua. ²⁵Ona fa'atonu (vaoia) lea e Iesu le temoni ma fa'apea atu, "Inā filemū (fa'alologo) ia, ma e alu i fafo mai le tama." ²⁶Ona lafotūina (fa'atafiti) lea e le agaga leaga le tama i lalo, ua alu ese foi o ia mai ia te ia ma le alaga leo tele. ²⁷Ua tau fai ofo tagata uma, ua tu'ufesilisili le tasi i le tasi ua fa'apea, " Pe se a lenei mea? O se a'oa'oga fou ua a'oa'o ma le pule! Auā ua fa'atonu ia i agaga leaga ona usiusita'i lava lea ia te ia!" ²⁸Ua salalau fo'i le tala ia te ia i nu'u uma o Kalilaia. ²⁹Ua ulufafo i latou ma i le malumalu (sunako), ona o atu lea i le fale o Simona ma Aneterea, fa'atasi ai ma Iakopo ma Ioane. ³⁰Sa taoto ai le tinā o le avā a Simona i le ma'i vevela, ua latou ta'uina atu o ia ia te ia. ³¹Ua maliu atu o ia, ua tago i lona lima, ua fa'atū ia te ia i luga, ua alu ese le ma'i vevela ma ia, ona auauna ai lea o ia ia te i latou. ³²Ua o'o i le afiafi i le goto o le la, ona latou aumai lea ia te ia o i latou uma o ē mama'i, atoa ma e ua ulutinoina e temoni. ³³Ua fa'apopototo ane fo'i le nu'u uma i le faitotoa. ³⁴Ua fa'amaloloina e ia tagata e toatele ē na mama'i i ma'i esee, ma tulia le tele o temoni, a ua ia le tu'u atu i temoni e tautala, auā ua latou iloa o ia. ³⁵Ua ala usu o ia i le taeao po lava a'o le'i malamalama, ona ulufafo lea o ia ma maliu atu i le mea tu'ufua, ua tatalo ai. ³⁶Ua o atu fo'i Simona ma i latou uma sa ia te ia ua saili ia te ia. ³⁷Ua latou maua o ia, ona latou fai atu lea ia te ia, " O lo o saili tagata uma ia te oe." ³⁸Ua ia fetalai atu ia te i latou, "Ina tatou o atu ia i se isi mea, tatou o i aai o latalata mai, se'i o'u tala'i atu ai fo'i ia te i latou. Auā o le mea lava lea na ou sau ai. ³⁹Ua maliu atu o ia i Kalilaia uma, ua ulufale o ia i o latou malumalu (sunako) ma folafola atu le talalelei, ma tutuli temoni. ⁴⁰Ona sau ai lea o le lepela ia te ia, ua to'otuli, ma aioi mai ia te ia ua fa'apea mai, " A ē finagalo iai, e te mafaia ona e fa'amāmā i lo'u lepela." ⁴¹Ona mutimutivale lea o le alofa o Iesu ia te ia, ua aapa atu lona aao, ua pa'i atu ia te ia ma fetalai atu, " Ou te loto iai, inā mamā ia oe." ⁴²Ua fetalai atu o ia, ona te'a loa lea o lona lepela, ua fa'amamāina o ia. ⁴³Ua tu'uina atu o ia e Iesu e alu, ae ua matuā vavao atu o ia ia te ia. ⁴⁴Ua ia fetalai atu, "Ia oe, aua ne'i e fai atu lava se tala i se tasi, a ia e alu ma fa'aali oe i le ositaulaga, ma avane o mea e pei ona poloa'i ai Mose mo lou fa'amamāina, e fai ma molimau ia te i latou." ⁴⁵A ua alu atu o ia, ua ia matuā faia lana tala'iga ma fa'asalalau solo le tala, o lea ua le mafai ai e Iesu ona toe maliu fa'aaliali atu i se aai, ae ua nofonofo o ia i mea tu'ufua. A'o le toatele o tagata ua latou ane pea ia te ia mai itu uma.

2 ¹Ua toe fo'i atu Iesu i Kapanaumi ina ua mavae ni nai aso, ona o'o atu lea o le tala ua iai o Ia i le fale. ²Sa tumutumu le nofoaga ua leai se avanoa na tōtoe, e o'o lava i fafo o le faitoto'a. Ua tala'i atu lea o Ia o le Upu ia te i latou. ³Ua omai nisi tagata ma aumai se tagata ua pēpē lona tino {tagata supa}, o lo o āmoina e i latou e to'afā. ⁴Ua lē mafai ona fa'alatalata atu i latou ona o le to'atele o tagata, ona ò a'e lea o i latou i luga o le fale ma tatala le ufiufi o le fale, i luga a'e o le mea sa i ai Iesu. Ua uma lea, ona latou tu'utu'u ifo lea i lalo le moega o le tagata e pēpē lona tino {tagata supa}. ⁵Ua silafia e Iesu lo latou fa'atuatua, ona fetalai atu lea o Iesu ia te ia, "Lo'u atali'i e, ua fa'amagaloina au agasala." ⁶Sa nonofo ai i ina nisi o le au tusiupu, ma tu'ufesili i o latou loto, ⁷"O le ā le mafua'aga e tautala ai faapea lenei tagata? Ua faifai ea i le Atua! O ai ea na te mafaia ona fa'amāgaloina agasala, na'o o le Atua e to'atasi?" ⁸O le taimi lava lea sa silafia e Iesu o latou mānatunatuga ma mea lilo o i totonu o latou loto. Ua fetalai atu Iesu ia te i latou, ua faapea atu "Aiseā ua outou mafaufau ai i ia mea i o outou loto? ⁹O le fea o mea nei e sili ona faigofie? Po o le fai atu i le tagata ma'i, ua fa'amagaloina au agasala," po o le fai atu, e tu ia i luga ma ave lou moega ma e savali?" ¹⁰"Ae peita'i, ina ia outou iloa o lo o iai le pule i le Atalii o le tagata i le lalolagi e

fa'amagaloina ai agasala", ona faapea atu lea o Ia i le tagata ma'i, {tagata supa} ¹¹"Inā tula'i ia, ma ave lou moega ma e alu i lou fale". ¹²Ona tula'i ai lea o le tagata ma'i ma ave lona moega, ma savali atu i fafo o le fale i luma o tagata uma. Sā matuā ofo le to'atele o tagata, ona latou vivi'i atu lea i le Atua, ua latou faapea ane, "Matou te le'i vaa'i lava ni mea uiga ese fa'apenei". ¹³Ua aga'i atu fo'i Iesu i tafatafa o le vaitūloto, ona omai ai lea o le motu o tagata e to'atele iā te Ia, ua Ia a'oa'o atu fo'i ia te i latou. ¹⁴A'o maliu ane o Ia, sa Ia silafia Levi o le atali'i o Alafaio, o lo'o nofo mai i le faleie e ao ai lafoga, ona fetalai atu lea o Iesu ia te ia, "Mulimuli mai ia te a'u", ona tula'i ai lea o ia ma mulimuli atu ia te Ia. ¹⁵Ua taumamafa fa'atasi Iesu ma Ona so'o, ma tagata ao lafoga ma ē e agasala i le fale o Levi, faapea fo'i le to'atele o tagata o lo'o mulimuli ia te Ia. ¹⁶O nisi fo'i o le au tusiupu ma le au farasaio i latou, ua latou va'ava'ai atu ia Iesu, o lo'o a'ai fa'atasi mai ma tagata agasala ma ē e ao lafoga, ona fesili atu lea o i latou i Ona so'o, "Aiseā ua a'ai fa'atasi ai o Ia ma ē e ao lafoga ma tagata agasala"? ¹⁷Ua fa'alogu atu Iesu i o latou upu, ona fetalai atu lea o Iesu ia te i latou, ua fa'apea atu, "E lē mana'omia e tagata malolosi [soifua maloloina] se foma'i, ae e mana'omia e tagata mama'i." Oute le'i sau e vala'au i ē e amiotonu, a o ē agasala". ¹⁸Sa anapopogi le au so'o o Ioane ma so'o o le au farasaio. Ona ō ane lea o nisi o tagata ma fesili ia te Ia, "Pe aiseā ua anapopogi ai so'o o Ioane ma so'o o le au farasaio, ae lē anapopogi Ou so'o"? ¹⁹Ona fetalai atu lea o Iesu ia te i latou, ua faapea atu, "O se mea tataua ea o ē ua vala'aulia i se fa'aipoipoga ona anapopogi a o fa'atasi i latou ma le fa'ato'afaiavā"? "E lē tataua ona latou anapopogi a'o fa'atasi i latou ma le fa'ato'afaiavā". ²⁰"Ae peita'i, o le a o'o mai le aso e ave'eseina ai le fa'ato'afaiavā mai ia te i latou, ona latou anapopogi ai lea i lea aso. ²¹"E leai lava se tasi na te fonoina se ofu tuai i se fasi ie fou, auā a faapea e tupu lenei mea, ona māsae tele ai lea o le ofu tuai, ua sili atu le māsae i lo le mea sa iai. ²²"E leai lava se tasi na te utuina le uaina fou i se fagupa'u tuai, auā a fa'apea, ona pāpā ai lea o le fagupa'u ma māsae ai, ona maumau ai lea o le uaina fou. E tataua lava ona utu le uaina fou i le fagupa'u fou. ²³Ua ui ane Iesu i totonu o le fa'ato'aga saito i le Sapati, sa savavali fa'atasi o Ia ma Ona so'o, ona oto lea e Ona so'o o tumutumu o saito a'o savavali i latou. ²⁴Ona fai atu ai lea o le au farasaio iā Iesu, "O le ā le mea ua fai ai e Ou so'o lenei mea e sā i le Sapati"? ²⁵Ona tali atu lea o Iesu ia te i latou, "Tou te le'i faitauina ea le mea na faia e Tavita, ina ua fia āi o ia atoa ma ona tagata"? ²⁶sa ulufale atu o ia i le fale o le Atua a'o avea Aviata ma ositaulaga sili, ua ia a'ia fo'i le areto sa laulauina i luma, faatasi ai ma ona tagata, O mea e sā ona āi ai se tasi na o le au ositaulaga sili? ²⁷Ua fetalai atu Iesu, "Ua faia le Sapati mo tagata uma, 'ae lē faia le tagata uma mo le Sapati" "Ae peita'i ane, o le Atalii o le Tagata, o Ia o le Atua, o Ia fo'i o le Sapati.

3

¹Ua toe atu atu fo'i Iesu i le falesā, sa i ai se tamaloa e pu'upu'u lona lima. ²oloo nonofo tagata ma va'ava'ai at pe na te fa'amaloloina o ia i le aso Sā ina ia latou moliaina o ia. ³Ua faiatu Iesu i le tamaloa ma'i, "Tula'i ia i le ogatotnu o i latou nei." "Ona fai atu lea o ia i le motu o tagata po'o se soli tulafono ea le faia o le galuega i le aso Sā po'o se mea leaga; pe faaolaina pe fasiotia? ae ua latou fifilemu. ⁴Ua va'ava'ai atu o ia iā te i latou ma le lē fiafia, 'ua tigā fo'i o ia i le latou loto ma'a'a, na faiatu lea o ia i lea tamaloa, " fa'asa'o lou lima" ona fa'asao ai lea e ia o lona lima ma ua toe fa'aatoatoaina lona malsoi. ⁵Ua o atu le 'au farasaio i fafo ma ua fai le latou tonu ma le au Herotiano ina ia fasioti ia Iesu. ⁶Ua ō atu lea o Iesu ma ona so'o i le sami, 'ona mulimuli atu ai lea o le motu o tagata e to'atele mai Kalilaia, ma Iutaia, ⁷ma Ierusalem, ma Ituma, ma tala atu o Ioritana, 'atoa ma Turo ma Saitonu. Ua fa'alogu i latou i mea na ia faia, na ō mai ai lea o le toatele o tagata ia te ia. ⁸Ua fetalai atu o ia i ona so'o 'ia saunia se va'a la'ititi mo ia 'ona o le motu o tagata, 'ina ne'i tumutumu mai i latou 'ia te ia. ⁹Ua fa'amaloloina e ia le to'atele, o lea na fa'alatalata mai ai ia te ia o i latou uma na tigaina, 'ina ia pa'i atu ia te ia. ¹⁰Ua iloa atu o ia e agaga leaga, ona latou fa'apau ai lea i ona luma ma alalaga, ma fa'apea mai, "O oe o le Alo o Le Atua." ¹¹Ua ia faatonu i latou e aua ne'i fa'ailoa atu o ia. ¹²Ua alu a'e o ia i le mauga, na vala'au o ia mo tagata na te manao ai, 'ona ō mai ai lea o i latou iā te ia. ¹³Ua tofia fo'i e ia le to'asefululua (na ia fa'aigoa o 'aposetolo) 'ina 'ia latou fa'atasi ma ia, ma 'auina atu i latou e tala'i le talalelei, ¹⁴ma 'ia iā te i latou le pule e tutuli ai temoni. ¹⁵Ua tofia e ia le to'asefululua: o Simona, 'ua fa'aigoa e ia o Peteru, ¹⁶o Iakopo le atali'i o Sepetaio, ma Ioane le uso o Iakopo, 'ua fa'aigoa fo'i e ia o Poaneki, o atali'i o faititili; ¹⁷ma Aneterea, Filipino, Patolomaio, Mataio, Toma, Iakopo le atali'i o Alefaio, ma Tataio, Simona le Selote, ¹⁸ma Iuta le Sekara, o lē na fa'alataina o ia. ¹⁹Ona alu lea o ia i lona fale, 'ona toe potopoto mai ai lea o le motu o tagata, 'ua lē mafai fo'i 'ona 'a'ai i latou i se falaoa. ²⁰Ua fa'alogu i ai lona 'āiga, 'ona ō atu ai lea o i latou i fafo e pu'eina o ia, auā na latou fai ane, "Ua leaga lona ulu" ²¹Ua ō ifo ai lea o le 'au tusi'upu mai Ierusalem, ua latou faimai, "Ua ulutinoina e Pelesepu o ia; o le ta'ita'i o temoni e na te tulia ese temoni. ²²Ua vala'au atu Iesu 'ia te i latou ma fetalai atu i fa'ataoto, "E mafai fa'apefea e Satani 'ona tulia Satani"? ²³Āfai e fevaevaea'i se mālō, e lē tumau lea malo; ²⁴Āfai foi e fevaevaea'i se aiga, e lē mafai foi e se aiga ona tumau pea. ²⁵Āfai fo'i 'ua tula'i Satani ma fevaevaea'i, 'ua lē mafai 'ona tu o ia, ae 'ua o'o ina fa'aumatia. ²⁶"E lē mafai e se tasi 'ona ulu atu i le fale o se tagata malos ma gaoi ana meatotino, ae le'i saisaina muamua le tagata; ona faoa ai lea e ia o lona fale. ²⁷"E moni, 'ou te fai atu iā te 'outou, e fa'amāgaloina agasala uma a tagata, e o'o lava i 'upu leaga uma latou te fai atu ai. ²⁸A o lē e faifai i le Agaga Paia, e lē fa'amāgaloina o ia, ae nofo sala o ia le agasala e fa'avavau. ²⁹"Na fetalai atu Iesu i lea mea ua latou fai mai, "Ua ia te ia le agaga leaga. ³⁰Ona ō mai ai lea o lona tinā ma ona uso, ma tutu i fafo. 'Ua latou 'a'ami atu iā te ia. ³¹Sa nonofo fa'ata'ali'oli'o iā te ia le motu o tagata, 'ona latou fai mai lea iā te ia, "O lo'o i fafo lou tinā, ma ou uso, ma ou tuafafine, o lo'o sālili mai latou iā te oe. ³²Ua tali atu o ia iā te i latou, "O ai 'ea lo'u tinā ma o'u uso?" ³³Ua va'ava'ai solo o ia i ē o nonofo fa'atali'oli'o iā te ia, ma fa'apea atu, "Fa'auta, o lo'u tinā ma o'u uso lenei; ³⁴o lē faia le finagalo o Le Atua o lo'u uso lea, o lo'u tuafafine, ma lo'u tinā."

¹Ua 'amata fo'i 'ona a'oa'o atu 'o ia i tafatafa o le sami, 'ona potopoto mai ai lea o le motu o tagata e to'atele 'iā te ia. 'Ua alu a'e 'o ia ile va'a i luga o le sami, 'ona nofo ai lea o ia. ²Sa i ai le motu o tagata i le matafaga i tafatafa ole sami. 'Ua a'oa'o atu foi o ia 'iā te i latou i mea e tele i fa'atoto (tala fa'atusatusa), 'i ana a'oa'oga, 'ua ia fa'apea atu 'iā i latou. ³Fa'alogo mai ia, 'ua alu le faifa'ato'aga e lūlū ana saito, ⁴A 'o lulu saito o ia, 'ua pa'ū'ū i tafatafa ole auala isi fatu, ona omai ai lea o manu felelei, 'ua 'aina ai. ⁵Ua pa'ū'ū fo'i isi fatu i luga o le mea papa, e lē telē se palapala o iai. Ua vave fo'i ona tutupu a'e, auā e papa'u le palapala. ⁶A ua oso a'e le lā, 'ona magumagu ai lea, 'ua magumagu fo'i 'ona 'ua leai ni a'a, ⁷O isi fatu 'ua pa'ū'ū i le vaotuitui. Ua tupu le vaotuitui ona fetinaina ai lea, ma 'ua le fua mai. ⁸O isi fatu ua pa'ū'ū i le elele(palapala) lelei ma 'ua fua mai 'ua ola ma tupu tele ma fua ta'i tolusefulu ma ta'i onosefulu i nisi, e o'o lava ile ta'i selau nisi. ⁹Ona ia fai atu ai lea, "O ai e iai taliga e fa'alogo ai, 'inā fa'alogo mai ia!" ¹⁰A 'o iai na'o Iesu, ua fesili ē na fa'ali'oli'o 'iā te ia atoa ma le to'a sefululua e uiga i fa'ataoto (tala fa'atusatusa). ¹¹Ua ia fai atu 'iā i latou. 'Ua tu'uina 'iā te outou mea lilo o le malo o Le Atua. A 'o ē o lo'o i tua o mea uma lava e tu'uina atu i fa'atoto(tala fa'atusatusa). ¹²A o'o ina latou fa'alogo, e moni latou te fa'alogo, ae lē o malamalama, pe atonu latou liliu i Le Atua ona fa'amagaloina lea o i latou. ¹³Ua fai atu o ia 'iā i latou, "tou te le malamalama ea i nei fa'ataoto (tala fa'atusatusa)? E fa'afea la ona outou malamalama i fa'atoto (tala fa'atusatusa) uma? ¹⁴O le lulu saito e luluina le upu. ¹⁵O fatu nei na pauu i tafatafa ole auala, ile mea na luluina ai le upu. A'o latou fa'alogo ua sau lava satani ma aveese le upu ua luluina i totonu 'iā i latou. ¹⁶O fatu nei na luluina ile mea papa, O ē na fa'alogo ile upu ona vave talia lea ma le olioli. ¹⁷Ae ua leai ni a'a ia i latou, 'a ua latou tutumau mo si na taimi, ona oo mai lea o faafitauli ma sauaina ona ole upu, ona fa'ama'amulu vave ai lea o i latou. ¹⁸O isi pei o fatu na luluina ile vaotuitui. O latou ia ua fa'alogo ile upu ¹⁹a 'o le popole i lenei olaga ma le fa'asese ole 'oa ma le naunau i isi mea ua o'o mai ma fetinaina le upu, ma ua le fua mai ai. ²⁰A 'o ē na luluina ile elele(palapala) lelei oi latou ia ua fa'alogo ile upu ma talia ma ua fua mai ta'i tolusefulu ma ta'i onosefulu ma o'o lava ile ta'i selau i nisi. ²¹Ua fai atu Iesu 'iā i latou, "E te aumaia ea se lamepa i le fale e tu'u i lalo ose ato po'o se moega? Pe e te aumaia ma tu'u i lona tulaga. ²²Auā e leai se mea e nanā e lē fa'aaloaina, e leai foi se mea lilo e le fa'aalialia. ²³O i latou e iai taliga e fa'alogo ai 'inā fa'alogo mai ia!" ²⁴Ua fai atu o ia 'iā te i latou, "Ia mafaufau lelei i mea ua outou fa'alogo ai, "O le fua tou te fuaina atu, e fuaina mai fo'i ma sili atu ona tele, ²⁵Auā o lē ua iai mea, e toe avatua 'iā te ia mea e tele, a 'o lē ua leai se mea, e aveeseina mai ai atoa ma mea o lo'o 'iā te ia. ²⁶Ua fai atu fo'i o ia, o le malo o Le Atua e pei o le tagata na lulu saito i le elele. ²⁷E moe o ia i le po ma ala a'e ile i le taeao, Ua ola le fatu ma tupu a'e, ae ua leiloa e ia pe fa'apefea ona ola. ²⁸O le elele e fua mai ai saito: E muamua le 'au ona soso'o lea ma le ulu, ona soso'o ai lea o le fatu atoa ile ulu. ²⁹A matua le saito, ona ia tu'u lea o le selesaito 'i ai, auā ua o'o mai le seleselega. ³⁰Ua toe fai atu o ia, se ā sa tatou fa'atusa i le malo o Le Atua, po'o se a fo'i se fa'ataoto (tala fa'a tusatusa) tatou te fa'amatala ai? ³¹E pei o le fatu o le sinapi e aupito i laititi i fatu uma o i le lalolagi. ³²Ae a totoina, e ola a'e ma avea ma la'au e aupito i telē i la'au fa'atoaga uma, e ola lapopo'a ona lala, e fa'aoga e ofaga ai manu felelei o le lagi i lona paolo. ³³I le tele o fa'ataoto(tala faatusatusa) faapena na fai ai atu ai o ia 'iā i latou i le upu, tau lava na o mea latou te malamalama i ai, ³⁴ae lē i fai atu lava o ia 'iā i latou e aunoa ma se fa'ataoto(tala fa'atusatusa). Ae ina ua na o ia ma ona so'o, sa ia fa'amalamalama atu ai mea uma 'iā i latou. ³⁵Ua o'o i le afiafi o lea aso, ona fai atu ai lea o ia i ona so'o, "Tatou o atu i le isi itū. ³⁶Ua tu'ua e i latou le motu o tagata, ona latou ave lea o ia i le va'a, fa'atasi ai ma isi va'a sa i ai. ³⁷Ona oso ai lea o le matagiā tele, ma ua sousou mai peau(galu) i luga ole va'a, ua toetoe lava a lofia ai i latou. ³⁸Sa i ai Iesu i le taumuli, o lo'o moe i luga o se aluga. Ua fafagu 'iā te ia ona so'o ma fai atu, "Le a'oa'oa e, e te le manatu mai ea pe a tatou fano(malelemo)?" ³⁹Ua tula'i o o ia, 'ua vavao atu i le matagi, 'ua fai atu fo'i i peau(galu), "Filemu ina malū ia, ona mate lea o le matagi, ma 'ua matuā filemu lava. ⁴⁰Ua fai atu o ia 'iā i latou, "Se a le mea tou te fefefe ai? E tou te lē toe fa'atuatua ea? ⁴¹Ua matata'u lava i latou ma fesili ane le tasi i le isi, "O ai ea lenei? E o'o lava ile matagi ma le sami ua usita'i 'iā te ia?

5

¹Ua taunuu atu I latou I le isi itu o le sami I le aai o Katara. ²Ua alu ese Iesu mai le vaa, a ua sau ia te Ia o se taulealea o lo'o nofo mau i tuugamau, ua i ai le agaga leaga. ³Ua nofo mau le taulealea i tuugamau. Ua leai fo'i se tasi e mafai ona taofia o ia, ua oo lava I filifili uamea. ⁴Ua tele taimi ua lokaina ai o ia i loka ma saisi I filifili, ae na ia talepeina ia loka ma motusia ia filifili. Ua leai se isi e i ai se malosia na te taofiofia ai o ia. ⁵Ua 'e'e 'o ia mai I tuugamau ma mauga i le ao atoa ma le po, ma ia tipitipi lona tino i maa maamaai.

⁶Ua ia iloa mamao mai Iesu, ona ia momo'e atu lea ma ifo I ona luma, ⁷Ua ia alaga atu ma le leotele, 'Aisea ua e sau ai ia te a'u Iesu, le Alo o le Atua Silisili Ese?" Ae oute aoiu atu i le Suafa o le Atua, ia aua ne i e faasala ia te a'u".

⁸A ua faapea atu Iesu ia te ia, "O oe le agaga leaga, sau I fafo mai le taulealea", ⁹Ua fesili atu Iesu ia te ia. "O ai lou igoa?". A ua tali mai le taulealea "O a'u o Lekeono, ona e toatele i matou".

¹⁰Ua aioi faafia mai o ia iā Iesu ia aua ne i tulieseia i latou mai i le aai. ¹¹E i ai se lafu puaa tele o lo'o fafagaina i se nofoaga maua luga.

¹²Ma ua faatauanaui mai i latou ia te Ia, ua latou faapea ane, "Tutuli atu i matou e ulu i puaa."

¹³Ua faataga e Iesu agaga leaga e o ese mai le taulealea ma ulu atu i le lafu puaa pe tusa i le 200, ona taufetuli lea o puaa ma feosofi i le sami, ua malelemo ma pepe uma ai. ¹⁴Ua sosola ese mai i latou o vaaia ma fafagaina le lafu puaa, ma ua latou faamatala atu I le aai tutotonu ma aai tau lata ane le mea na tupu, ona o mai ai lea o tagata e vaavaai i le mea na tupu.

¹⁵Ua o mai i latou ia Iesu ma latou iloa ai le taulealea na ulutinoina e temoni, lea na ulutinoina e Lekeona, o lo'o saofai o ia, ua fai ona ofu ma ua toe fo'i i le lelei lona mafaufau, ona fefefe ai lea o i latou. ¹⁶O i latou na vaai i le mea na tupu I le

taulealea na ulutinoina i temoni, sa faapea ona latou faamatalatala atu i e na i ai, aemaise fo'i le tulaga na tupu I puaa.

¹⁷Ona latou aioi atu lea ia Iesu, e alu ese ma lo latou aai. ¹⁸Ua alu atu Iesu i le vaa, ona tauanau lea o ia e le taulealea na ulutinoina e temoni, ina ia latou o ma ia.

¹⁹Ae le i faatagaina o ia e Iesu, ma faapea atu ia te ia. 'Alu i lou aiga, ma e alu atu i ou tagata ma ta'u atu ia i latou le mea na faia e le Alii ia te oe, ma lona alofa na ia faaalua ia te oe.

²⁰Ua alu o ia, ua amata tala'i atu i Tekapoli mea matautia na faia e Iesu ia te ia, ona tau fai ofo ai lea o tagata uma. ²¹Ua toe fo'i atu i le isi itu Iesu i le vaa, ona potopoto ane lea ia te ia o tagata e toatele ua lata ane i le sami.

²²Ua iloa mai o Ia e Iairo, o se tasi o taitai o le sunako, ona sau lea o ia ma faapa'u fa'o atu i ona vae.

²³Ua faatauanaui mai o ia ma faapea atu, "Ua tali oti si o'u afafine, oute aioi atu, se i e sau i lo'u fale, ma e faaee atu Ou aao i luga ia te ia, ina ia malolō ma ola o ia".

²⁴Ua alu atu Iesu ua la ō ma ia, ae ua mulimuli mai le motu o tagata e toatele ma ua tumutumu mai ia te Ia. ²⁵Sa i ai le fafine ua maua i le puna toto mo le 12 tausaga.

²⁶Ua tigaina o ia mai le tele o fomaini, ma ia faaalu o ana oa uma ma ua oo ina matuā mativa ai o ia, ae ua lē fo'i I se lelei lona ma'i ae ua faasolo ina tigaina atu.

²⁷Ina ua faalogo o ia I le tala aave mai ia Iesu, ua sau o ia I ona tua ma ua pa'i atu I lona ofu talaloa. ²⁸Ua fai ane o ia i lona loto, "A tau lava ina ou pa'i atu i ona ofu, ona ou malolo ai lea"

²⁹Ina ua pa'i atu o ia ia Iesu, ona taofia lea o lona toto o lo o alu, ma ua faalogo atu o ia i lona tino ua malolo o ia mai I lona ma'i. ³⁰Na vave ona lagona e Iesu i totonu ia te Ia, ua alu ese atu le mana mai ia te Ia, ona faliu lea o Ia I le motu o tagata ma Ia faapea atu "O ai na pa'i mai I o'u ofu?".

³¹Ua faapea mai ona soo ia te Ia. "Ua e fesili mai po o ai ua pa'i atu ia te oe?, ae silasila ane fo'I I le toatele o tagata o lo o ua tumutumu mai ia te oe,"

³²A ua tilotilo solo Iesu ina ia ia iloa po o ai lea na pa'i mai ia te Ia. ³³Ua iloa e le fafine le mea na tupu ia te ia, ona fefe ai lea o ia ma ua popole. Ua sau o ia ma faapa'u atu I ona luma ma ta'u atu ia te Ia le mea moni.

³⁴Ua fai atu Iesu i le fafine. "Afafine.., o lou faatuatua ua e malolo ai, alu ia oe ma le filemu ua malolo lou ma'i." ³⁵A o tautala o Ia, ae ua o ane nisi I le taitai o le sunako ma faapea ane ia te ia, "Aua e te toe faalavelave I le a'oa'o, ua oti lou afafine" ³⁶A ua lagona e Iesu le feau na tauina mai, ona faapea atu lea o Ia i le taitai o le sunako. "Aua e te fefe, na o lou talitonu lava".

³⁷Na taofia e ia tagata uma, ae o atu na o Ia, o Peteru, Iakopo ma Ioane le uso o Iakopo.

³⁸Ua taunuu mai i latou i le fale o le taitai o le sunako, ona iloa ai lea e Ia o le toatele o tagata ua pisapisao, tagi tu'i ma fetagisi leo tetele. ³⁹Ua ulufale atu o Ia i le fale, ona Ia faapea atu lea ia te i latou "Aisea ua outou le fiafia ma fetagisi ai?. E le o oti le teineititi, o lo o moe o Ia".

⁴⁰Ua amata ona tauemu mai i latou ia te Ia, ona tutuli lea e Ia o I latou uma I fafo, ae ua o na o Ia, o le tama o le teineititi ma lona tina, atoa ma I latou na o mai ma Ia, ona ulu atu lea o Ia I le mea o taoto ai le teineititi. ⁴¹Ua tago atu o Ia i le lima o le teineititi ma faapea atu ia te ia. "Talita, Kumi!", o lona uiga "Afafine, oute faapea atu ia te oe, ina tulai ia i luga".

⁴²Ua faafuasei ona tulai o le teineititi ma savali (aue e na o le 12 ona tausaga). Ua faateia i latou ma le ofo tele.

⁴³Ua Ia faatonu atu i latou, ina ia aua ne i latou ta'u atu i se tasi le mea na tupu. A ua fai atu ia te I latou ina ia latou ave ane se meaai mo le teineititi.

6

¹Ona alu ese mai ai lea o Ia mai lea mea, ma agai i lona nuu, ma mulumuli atu ona so'o ia te ia. ²Ina ua oo ile aso sapatu, na amata ai loa ona a'oa'o o Ia ile sunako: ua ofo le toatele o i latou na faalologo ia te Ia, ua latou faapea mai, e mai fea mea ua i lenei tagata? ao fea foi e maua mai ai lenei potu ua tuuina atu ia te Ia? e oo lava I galuega matautia ua Ia i ona aao? ³E le o le kamuata e lenei, o le atalii o Maria, le uso o Iakopo ma Iose, ma Iuta, ma Simona? E le o iai ea fo'i faatasi ma i tatou ona tuafafine? Ona ita tele ai lea o i latou ia te Ia. ⁴Peitai ua fetalai mai Iesu, e leai se perofeta e mamalu i lona lava nuu, poo ona lava tagata, poo lona lava fale. ⁵Ua le mafai e Ia ona faia o ni galuega alofa i lea mea, ua na ona nai tagata na Ia faae'e iai ona lima ma faamalolo ia te'i latou. ⁶Ua ofo tele o Ia ile lē talitonu o i latou. Ua femaliu a'i o ia ile mea ma a'oa'o atu. ⁷Ona valaau atu ai o Ia ile toasefululua, ma amata ona tuuina atu i latou e o, ua taito'alua, ma ua tuuina atu fo'i ia te'i latou le mana e pule ai i agaga leaga. ⁸Ua faatonu atu foi ia te'i latou, ia aua nei ave se mea tasi mo i latou ile ala, poo se ato, poo se falaoa, poo se tupe ile ato, sei vagana le to'oto'o. ⁹Ae ia faia ni o latou seevae, ma ia ave na o le ofutalaloa e tasi. ¹⁰Ua ia faapea atu fo'i ia te'i latou, a outou ulufale ise fale ia outou tumau ai, seia oo ina tuua o lea mea. ¹¹O ai lava se tasi e teena ia te outou, pe le faalogo fo'i ia te outou, ia tutu atu le ele o outou vae iai latou, pe a outou tuua lea nofoaga, e fai ma tautinoga faasaga iai latou. Aua oute fai atu ia te outou, e sili atu lo latou malaia na lo Sotoma ma Komoro. ¹²Ona o ai lea o i latou ma a'oa'o atu ina ia maua le salamo i tagata. ¹³Ua latou tutuli i fafo le tele o agaga leaga, ma faau'u atu ie mama'i ile suau'u paia, ma faamalolo ia te'i latou. ¹⁴Ua faalogo le tupu o Herota i ia mea (aua ua tautaua lona igoa) ona faapea mai lea o ia, o Ioane le papatiso ua toe tu mai o ia, ma o le mafuaaga lea ua ia faia ai o ia faailoga matautia. ¹⁵A ua fai mai isi, O Elia. A'o isi ua fai mai o le perofeta poo se tasi o le au perofeta. ¹⁶A'o Herota ina ua faalogo iai o ia, ua faapea mai o Ioane lenei na ou tipi ina lona ulu, ua toe tu mai. ¹⁷Aua o Herota lava na ia tuuina atu ia Ioane ile falepuipui ona o Herotia le toalua o lona uso o Filipi, ua ia toe faaipoipo atu iai. ¹⁸Aua na faapea ifo Ioane ia Herota, e le faatulafonoina le toe nonofo ma le toalua o lona lava uso. ¹⁹Ona ita ai lea o Herotia ia te ia, ma ia fia faaoo ai le oti ia te ia, ae peitai ua le mafai. ²⁰Aua ua mata'u Herota ia Ioane, aua o ia o se tagata amiotonu ma paia, ma sa ia matamata ia te ia, i galuega e tele na ia faia ma ia

faalogo iai.²¹ Ae ina ua oo tonu lava ile aso fanau o Herota, sa ia saunia ai se tausamaaga mo I latou ma ona alii, ma taitai au ma tagata maualuluga o Kalilaia.²² Na sau ai lea o le tama tenie a Herotia ua siva ma ua faafiafiaina ai Herota, ona ia fai atu ai lea ia te ia, Ina fai maia ia te a'u ise mea oute faia, ona ou avatua lea ia te oe.²³ Ua tauto foi o ia ia ua faapea atu, o le a lava se mea e fai mai ai oute faia, oute avatua lava ia te oe, e oo lava ile vaeluaina o lo'u malo.²⁴ On alu ai le o le teine ua fesili i lona tina. O lea a ea se mea oute fai atu ai? Ona tali mai lea o ia, O le ulu o Ioane le Papatiso.²⁵ Ona sau ai loa lea o ia ile tupu ma faapea atu, oute manao e te aumaia ia te a'u le ulu o Ioane le papatiso i luga o le tanoa.²⁶ Ona matua salamo ai lea o le tupu, ae ua le mafai ona o lana tautoga ua faia i luma o i latou ua saofafai ma ia, ua le mafai ai ona ia tete'e atu ia te ia.²⁷ Ona auina faavave atu ai lea e le tupu o le faaosala, ina ia aumaia le ulu o Ioane mai ile falepuipui.²⁸ Ma tuuina mai lona ulu i luga o le tanoa, ma tuuina atu ile teine ona tuuina atu lea e le teine i lona tina.²⁹ Ua faalogo iai ona soo, ona latou omai ai lea ma ave lona tino ma tanu ile tuugamau.³⁰ Ona faapototopototo mai ai lea o au aposetolo ia Iesu, ua latou faamatala atu ia te ia o mea sa latou faia ma mean a latou aoao atu ai.³¹ Ona fetalai atu lea o Iesu ia te'i latou, ina ia omai ile mea tuufua e malolo ai ma aai(ua gata la'u translation ina...lol)³² Ona latou o ese ai lea ma ua o ise nofoaga tuufua ile vaa.³³ Ae ua iloa atu e tagata ua latou o ese, ua iloa foi Iesu e le tele o tagata, ua omai i latou mai taulaga eseese, ua latou tamomoe ma tuli vae mai ia tei latou, ma ua muamua ane ia tei latou.³⁴ Ona sau ai lea o Iesu ua vaai atu I tagata ona mutimutivale ai lea o lona alofa ia tei latou, aua ua pei i latou o mamoe ua leai se leoleo mamoe, ona ia aoao atu ai lea ia te i latou o mea e tele.³⁵ Ua alu le aso, ona omai ai lea ona soo ia te Iesu ua faapea mai, o le nofoaga tuufua lenei mau leva foi e taimi.³⁶ Ina tuu atu ia ia te'i latou e o ile aai ma faatau mai ni a latou meaai, aua e leai ni a latou meaai.³⁷ Ua tali mai o ia ua faapea mai, ina avatu ni meaai mo i latou, a ua latou faapea mai, e matou te o atu ea e faatau mai ni falaoa e tusa lona tau ma le luasela le tupe, ma tuuina atu latou te aai ai? ³⁸Ua fai atu Iesu ia te i e fia ni falaoa o ia te outou? Ina o atu ia e vaai. Ina ua latou iloa le aofai, ona latou fai ane la ia te Ia, e lima ma I'a e lua.³⁹ Ona ia faatonu lea o le au soo e faanonofa tagata uma i lalo i luga o le vao, i vaevaega.⁴⁰ Ona latou nonofo ai lea e tusa ma le ituaiga, ua ta'i selau ma le ta'i limasefulu.⁴¹ Ua tago Iesu ile lima falaoa ma I'a e lua, ua tepa a'e o Ia ile lagi, ua faamanuia, ma tofitofi falaoa ma tuuina atu i ona au soo e tufatufaina atu i o latou luma, faatasi ai ma I'a e lua, ua vaevae mo i latou uma.⁴² Ona latou aai uma ai lea ma ua maooa.⁴³ Ona latou aumaia ai lea o ato e sefululua, ua tutumu I nuti falaoa ma I'a.⁴⁴ O i latou uma na aai I falaoa e tusa ma le limaafae o tamaloloa.⁴⁵ Ina ua maea, ona taofi ai lea e Iesu o ona soo ina ia o atu loa ile vaa ma o atu i Petesaita, ae ua ia faliu ane ma tuuina atu le motu o tagata ia o.⁴⁶ Ina ua tuuina le motu o tagata ia o, ona agai ai loa lea o Iesu ile mauga e tatalo ai.⁴⁷ Ua oo ile po, ua oo foi le vaa ile ogatotonu o le sami, ao Iesu ua iai na'o ia ile elele matu.⁴⁸ Ua ia vaai atu i ona ua lailoa i latou ile tau alo ina o le vaa, aua ua malosi tele mai le matagi. Ina ua oo le leoleoga e fa o le po, ona sau ai lea o Iesu ia te'i latou, ua savali mai o ia i luga o le sami.⁴⁹ Ua latou iloa atu o ia o savali mai i luga o le sami, a ua latou faapea o se agaga, ona latou fetagisi ai lea.⁵⁰ Aua na latou iloa mai o Iesu, au le mautonu i latou. Ona fai mai lea o Iesu ia te'i latou, Aua tou te popole, o a'u lava lenei, aua foi le fefe.⁵¹ Ona sau ai lea o Iesu i luga o le vaa ia te'i latou, ona uma ai lea o le matagi, ona maofa tele ai lea o i latou ai lea mea, ma ua latou manatunatu ai.⁵² Aua latou te lei manatu ile vavega i falaoa, ona o le maa'a o o latou loto.⁵³ Ua oo i latou I Kenesareta ona taula ai lea o le latou vaa.⁵⁴ Ua o i latou i lalo ma le vaa, ona iloa ai lea o Ia e tagata.⁵⁵ Ua latou taufetuli ua faatamilo i le aai, ma ua amata ona ta sii mai i moega o e ua mama'i, ina ua latou faalogo ua sau o ia.⁵⁶ Ina ua ulufale atu Iesu ile aai, ma nuu, ma taulaga, faapa ma nuu i tua, ua latou fola o e mama'i ile auala, ma latou faapea ane, afai ae pa'i ane ile pito o ona ofu, ma o i latou uma na pa'i ia te ia, na faamaloloina i latou.

7

¹Ona potopoto ai lea o Faresaio ma nisi o le au tusiupu na o mai mai Ierusalem, ua latou fa'atasi ma Iesu.² Ua latou va'ava'ai i nisi o Ona so'o o lo'o a'ai i latou ma lima palapala, o lona uiga, e lei fafanoina.³ (Ona o tū ma aga a toea'i'ina, o lo'o tausisi ai Faresaio ma Iutaia uma, e le 'ai se tasi sei vagana ua fafano mamā o latou lima.⁴ A foi mai foi Faresaio mai le maketi, e le a'ai i latou sei vagana ua tae'ele, faapea foi nisi o tū ma aga ua latou taliaina e pei o le fufuluina o ipu, ulo, ipu ōmea, ma nofoa ai.⁵ Ona fesili lea o Faresaio ia Iesu, "Aisea e le savavali ai au so'o i tū ma aga a toea'i'ina ma le a'ai ai e le fufuluina o latou lima?"⁶ Ua fai atu o Ia ia te'i latou, "Ua moni le perofeta ane a Isaia ia te outou tagata faafoliga. E pei ona tusia, 'O nei tagata ua latou āva mai ia te a'u ma o latou laugutu, ae o latou loto ua mamao lea ma a'u.⁷ E fai fua mai le latou vi'iga, ma ua outou a'oa'o a'oa'oga a tagata e fai ma outou talitonuga."⁸ Ua outou tia'i tulafono a le Atua a ua outou taofi i tū ma aga a tagata."⁹ Ua Ia toe fai atu foi ia i latou, "Ua outou tia'iina o tulafono a le Atua ina ia outou taofi i o outou tū ma aga!¹⁰ E pei ona fai mai Mose, 'Ia e ava i lou tama ma lou tina,' ma lea, 'O se foi e tautala leaga i lona tama poo lona tina e fasioti o ia."¹¹ A ua outou fai mai, 'A fai ane se tasi i lona tamā po'o lona tinā, "O leā lava le fesoasoani e mafai ona outou maua atu ia te a'u, o le kopano (o lona uiga, o le taulaga),¹² ona outou le fa'atagaina ai lea o ia e fai se mea ma lona tamā po'o lona tinā.¹³ Ua outou fa'aleagaina le Upu a le Atua i o outou tū ma aga tu'ufaasolo i tupulaga, ma nisi lava mataupu faapena."¹⁴ Ua toe vala'au atu o Ia ma fa'apea atu, "Faalogo mai ia outou uma, ma ia malamalama."¹⁵ E leai se mea e mai fafo o le tagata e fa'aleagaina ai o ia pe a o'o atu i totonu. O le mea e sau i fafo mai le tagata e faaleagaina ai o ia. Afai e iai se tasi e iai taliga, I am faalogo mai ia o ia.¹⁷ Ua tu'ua e Iesu le potopotoga ma ulufale atu i le fale, ona fesili atu lea o Ona so'o ia le Ia e fa'atatau i le fa'ataoto.¹⁸ Ua tali atu Iesu, "Tou te le malamalama ea? Tou te lei iloa e so'o se mea e alu i totonu o le tagata mai i fafo e le mafai ona fa'aleagaina ai o ia,¹⁹ ona e le mafai ona o'o i lona loto, ae alu i le manava ona alu ai lea i fafo?" I lona upu, na ta'ua ai e Iesu o mea'ai uma e mama.²⁰ fai atu o Ia, "O mea e sau mai totonu o le tagata e faaleagaina ai o ia.²¹ Aua o mea mai totonu o le tagata, e mai lona loto, e sau ai mafaufauga leaga, faita'aga, gaoi, fasioti

tagata,²² mulilua, mana'o mea, amio leaga, taufa'aoleole, amio valea, matape'ape'a, taufaaleaga, fa'asausili ma le valea.²³ O mea ia e mai totonu, ma e faaleagaina ai le tagata."²⁴ a malaga ese atu lea o Iesu i le itu o Turo ma Saitonu. Na ulu atu o Ia i se tasi fale, e lei finagalo e iloa e se tasi o Ia, ae sa lei mafai ona sola ese mai ai.²⁵ O se fafine o lana tama teine ua ulutinoina e se agaga leaga na fa'aloge e uiga ia te Ia, ua sau lea ma fa'apa'i i Ona vae.²⁶ O le fafine Eleni, o le Suria foi na fanaua, ma ua aioi atu ia Iesu ina ia tulia le temoni mai lana tama teine.²⁷ Na fai atu ai Iesu, "e mua'i fafaga muamua fanau a tagata, aua e le tataua ona lafoa'i meaai a tamaiti i maile."²⁸ A ua tali atu le fafine ia Iesu, "Ioe, le Alii, e o'o lava i maile o lo'o a'ai i manuti o mea'ai a tamaiti i lalo o le laulau."²⁹ a fai atu lea o Iesu ia te ia, "Ona o lau tali, alu ia oe, ua alu ese le temoni i lau tama teine."³⁰ Ona toe foi ai lea o ia i lona fale, ua iloa lana tama o lo'o taoto, ua alu ese foi le temoni.³¹ Ua toe tu'ua e Ia o Turo, ae ui atu i Saitonu o Kalilaia, i le itulagi o Tekapoli.³² Na aumaia e tagata se tasi ua tutuli ma ua tau lē tautala, ma aioi atu ia Iesu ina ia fa'ae'e atu ona lima ia te ia.³³ ave'ese mai e Iesu o ia mai le motu o tagata, ma tu'u Ona tamatama'ilima i taliga o le tamāloa, ma feanu, ma pa'i atu i lona laulaufaiva.³⁴ Na tepa a'e o Ia i le lagi, ma mapuea ma faapea atu, "Efata," o lona uiga, "Ia tatala!"³⁵ O le taimi lava lena na fa'aloge ai le tamaloa, ua matala lona laulaufaiva, ma ua manino lana tautala.³⁶ Ua fa'atonu atu e Iesu i le motu, e aua nei taua i se tasi le mea na tupu ae o le tele lava o le fai atu o Iesu i lana fa'atonuga, o le tele foi lena o lo latou faasalalauina o le tala.³⁷ Ua matua'i ofo i latou ma faapea ane, "Ua Ia fai mea uma ua lelei, e o'o lava i le tutuli ua faalogo ma le gūgū ua tautala.

8

¹O ia ona aso, sa iai le motu o tagata e toatele ae ua leai ni a latou mea e ai. Na vaalaau atu Iesu i ona soo ma faapea/fetalai atu, ²Ua ou alofa tele i le motu o tagata ua tolu/lua aso o tatou faatasi pea ae leai ma se mea e ai. ³Afai ou te tuuina atu i latou e o i le fale e aunoa ma se mea e ai, e matelaina/matapogia/faaletonu i latou i le ala." Ona tali atu lea o ona soo, ⁴"O fea matou te maua mai ai ni falaoa/areto e fafaga ai i latou i lenei vao?"⁵ Na ia fesili atu iai latou, "E fia ni areto o ia outou?" Na latou tali mai, "E fitu".⁶ Na ia fetalai atu i le motu o tagata ina ia latou taooto/nonofo i lalo. Na ia tago i areto e fitu, ua faafetai, ma tofitofi. Na ia avatu i ona soo latou te laulauina atu i le motu o tagata.⁷ Sa iai latou foi ni i'a lauiti, na ia faafetai, ona ia tuuina atu lea i le au soo e tufatufaina atu.⁸ Na latou aai, ua maoona, ona latou fue lea o toe aiga/toega meaai i ato/ete e fitu.⁹ E tusa ma le fa afe tagata. Ona ia tuuina atu lea o i latou e o.¹⁰ Na faatalise ane o ia i le vaa ma ona soo ma latou malaga atu i le aai/itumalo Tamanuta.¹¹ Ona o mai lea o le au faresaio ua finau ma ia. Sa latou saili ia te ia se faailoga mai le lagi ma faaosooso ia te ia.¹² Ona oi/mapuea/mafaufau loloto lea o ia i lona finagalo ma fetalai atu, "E moni, ou te fai atu ia te outou, e leai lava se faailoga e avatua i lenei tupulaga".¹³ Ona ia tuua lea o i latou, ua maliu ane i le vaa ma folau atu i le tasi itu.¹⁴ Na galo i le au soo ona o ma ave ia lava ni areto. Ua na o le tasi lava le aeto sa iai.¹⁵ Na ia apoapoai i ai latou ma fetalai atu, "Mataala ma alo ese i mea faafefete a le au Faresaio ma Herota."¹⁶ Na felafolaloai/finau le au soo i le leai o se areto.¹⁷ Na silafia e Iesu ona ia fetalai atu lea, "Aisea tou te le felafolaloai ai ina ua leai ni areto? Tou te le au iloa pe malamalama ea? Ua faamaaa pea ea outou loto?"¹⁸ E iai outou mata ae tou lei vaai lava pe iloa atu se mea? E iai outou taliga ae tou te le lagona, pe malamalama ea? Ua galo foi ia outou? Tou te le manatua ea? ¹⁹Na ou tofitofiina areto e lima mo le lima afe o tagata, ae fia ea ato/ete tutumu i toe aiga/toega o areto na outou aoina/fueina? ²⁰Na ou tofitofi areto e lima i le lima afe o tagata, ae fia ea ato tutumu i toe aiga o areto na outou aoina/fueina? Ina ua tofitofiina areto e fitu mo le fa afe, e fia ato/ete na tutumu i toe aiga/toega meaai na tou aoina? Na latou tali atu, E fitu.²¹ Na ia fetalai atu, "Tou te le i malamalama ea?"²² Na taunuu/oo i Petesaita. Na aumai ia te ia se tagata/tane tauaso ma latou aioi ia Iesu ina ia pai ane ia te ia.²³ Na aapa atu lea o Iesu i le lima o le tauaso ma taitai i fafo o le aai. Na ia feanu i ona mata ma faaee ona aao i ona luga, ma ia fesili ia te ia, "Ua e iloa atu se mea?"²⁴ Na tepa ane o ia i luga ma faapea mai, "Ua ou iloa atu tagata ua pei on ni laau o loo savavali."²⁵ Na toe faaee ona lima i luga o ona mata; ua toe lelei lana vaai, ma ua manino mea uma i lana pupula.²⁶ Na tuuina atu e Iesu o ia ina ia toe foi i lona aiga ma faapea atu, "Aua e te ulufale atu i le aai!"²⁷ Na maliu atu Iesu ma ona soo i le aai o Kaisareia Filipino; Ao agai atu i le ala; na ia fesiligia ona soo; "Faimai e a tagata/O le a se tala a tagata, O ai au?"²⁸ Na latou tali mai, "O Ioane le Papatiso". Na faimai nisi, "O Elia", ao isi, "O le tasi o le au perofeta".²⁹ Na ia fesili iai latou; "Ao le a sa outou tali. o ai au? Na tali Peteru; "O oe o le Keriso"³⁰ Na vavao atu e Iesu iai latou, ina ia aua nei latou faailoa atu o ia i soo se tasi.³¹ Na amata ona ia aoao atu iai latou, e tataua i le Atalii o le Tagata ona tiga i mea e tele; e teena foi o ia e toeaia, ma le au ositaulaga sili ma le au tusiupu ma fasiotia foi o ia, ae toetu i le aso tolu.³² Na ia faailoa manino lea feau. Ona ave lea o ia e Peteru ma vavao ia te ia.³³ Ae peitai, na faliu Iesu ma silasila ane i ona soo ona ia vaval lea ia Peteru ma fetalai/faapea atu. "Alu ia i o'u tua Satani. E te le loto i mea a le Atua, ao mea a tagata."³⁴ Ona ia valaau faatasi lea o ona soo ma le motu o tagata ma fetalai atu iai latou, "A iai se tasi e fia mulimuli mai ia te a'u, faafiti o ia ia te ia, amo lona satauro ma mulimuli mai ia te au."³⁵ Aua ai se fia faasaoina lona ola, e maumau; ao le faamaumau lona ola ona o a'u ma le talalelei e faasaoina e ia.³⁶ O le a le aoga/lelei i le tagata na te maua ai le lalolagi uma ae maumau ai lona ola?³⁷ O le a se mea e avatu e le tagata e togiola ai lona ola?³⁸ Aua o ai lava se ma ia te a'u ma la'u upu i lenei tupulaga mulilua ma le agasala, e ma foi le Atalii o le Tagata ia te ia, pe a sau o ia i le mamalu o le Tamā ma le au agelu paia.

9

¹Ua fetalai atu foi o ia ia te i latou, "E moni, ou te fai atu ia te outou, o loo tutū mai iinei nisi o outou e lē oo i le oti seia latou vaai atu i le oo mai o le malo o le Atua ma le mana."² Ua mavae aso e ono, ona ave lea e Iesu o Peteru ma Iakopo ma Ioane faatasi ma ia i le mauga mauualuga, na o i latou lava. Ona liua lea o ia i o latou luma.³ Ua pupula ona ofu, ua matuā paepae lava, ua pei o le kiona, e leai foi se tagata taofu i le lalolagi na te mafaia ona faasinasiina faapena.⁴ Ona fa'aali mai

lea 'ia te i latou o Elia ma Mose, ua latou talatalanoa ma Iesu.⁵Ua tali atu Peteru, ua faapea mai ia Iesu, "Rapi e, e lelei ona tatou nonofo 'iinei ia matou faia ni fale puipui se tolu, o le tasi mo oe, o le tasi mo Mose, ma le tasi mo Elia." ⁶(Auā ua lē iloa e ia se mea e fai atu ai, auā ua matuā fefefe lava i latou.)⁷Na oo mai le ao ma ufitia ai i latou. Ona sau ai lea o le siufofoga mai le ao, "O lo'u atalii pele lenei, ia outou faalogo ia te ia."⁸Ua fa'afuasei foi ona vaavaai solo i latou, ua lē toe iloa atu se tasi faatasi ma i latou, na o Iesu lava.⁹Ua ō ifo i latou i le mauga, ona vavao atu lea o ia ia te i latou, aua nei tau atu i se tasi le mea na latou vaai i ai, seia toetu mai le Atalii i o le Tagata nai ē ua oti. ¹⁰Ona latou taofi ai lea o le mataupu, a ua latou fetautalatalai po o le ā le uiga o le "toe tū mai nai ē ua oti."¹¹Ua fesili atu i latou ia te ia, "Aisea le mea ua fai mai ai le au tusiupu e tatau ona muai sau Elia?" ¹²Ua fetalai atu foi o ia ia te i latou, "E muamua sau Elia e toe fa'afo'isia/fuatai mea uma. Aiseā la ua tusia ai e tatau ona tigaina le Atalii o le Tagata i mea e tele, ma inosia? ia te ia, e pei ona tusia ia te ia."¹³Ae ou te fai atu ia te outou, na sau Elia, ae ua latou faia foi mea uma na latou mananao ai ia te ia, e pei ona tusia ia te ia."¹⁴Ua o'o atu i latou i le au soo, ona latou iloa ai lea le motu o tagata e toatele o loo vagavagai ia te i latou, ma o loo latou finau ma le au tusiupu. ¹⁵Ua vaai atu i latou ia Iesu, ona matuā ofo ai lea o le motu o tagata uma, ma ua taufetuli mai ia te ia, ma faafeiloai ia te ia. ¹⁶Ua fesili atu o ia i ona soo, "Aisea le mea tou te fefinauai ai ma i latou?"¹⁷Ua tali mai le tasi i le motu o tagata, ua faapea mai, Le aoao e, ua ou aumaia lo'u atalii ia te oe. Ua ia te ia le agaga ma ua le mafai ai ona tautala. ¹⁸Ua pue ia te ia ma lafo ifo i lalo, 'na faua ai lea o lona gutu, ua lilivau ona nifo, ua maaa. Ua ou fai atu foi i ou soo e tutuli ese ia te ia, ae lei mafaia e i latou."¹⁹Ua tali atu o ia ia te i latou, "O outou o le tupulaga lē fa'atuatua, o le ā le umi ou te nofo ai ma outou? O le ā le umi ou te onosai ai ia te outou? Aumaia o ia ia te au."²⁰Sa latou aumaia le tama ia te ia. Ua iloa atu e le agaga Iesu, na faafuasei ona faataafiti loa lea o ia e le agaga. Na paū le tama i le elelee ma faua lona gutu. ²¹Ua fesili atu Iesu i lona tamā, "O le ā le umi talu ona ia faapenei?" Ona fai atu lea o le tamā, "Talu mai lava o ititi o ia." ²²Ua lafo soo o ia i le afi po o totonu foi o le vai ina ia fano ai o ia. Afai e te mafaia o se mea, ia e alofa mai ia te i maua ma fesoasoani mai."²³Ua fetalai atu Iesu ia te ia, "Āfai e te mafaia? E mafaia mea uma lava mo lē e faatuatua." ²⁴Ona alaga loa lea o le tamā o le tama, ua faapea mai, "Ua ou talitonu, ia e fesoasoani mai i lo'u le talitonu."²⁵Ua silasila atu Iesu i le motu o tagata ua taufetuli mai ia te i latou, ona vavao atu lea o ia i le agaga leaga, ua faapea atu, "Le agaga o le gūgū ma le tutuli, ou te faatonuina oe, ina alu ia i fafo mai ia te ia, aua foi tou te toe ulu atu i totonu ia te ia."²⁶Ua alaga ma matuā tetete le tama ona sau ai lea i fafo. Ua foliga mai o le tama na oti, o lea ua faapea mai ai le toatele, "Ua oti o ia." ²⁷A ua tago atu Iesu i lona lima ma faatū ia te ia; ona tulai lea o le tama. ²⁸Ua ulufale atu Iesu i le fale, ona fesili ifo lea o ona so'o ia te ia, "Aisea a le mea na matou lē mafai ai ona tulia o ia?" ²⁹Ua fetalai atu foi o ia ia te i latou, "Ua na o le tatalo e mafai ai ona ō ese o mea faapena."³⁰Ua ō atu i latou nai lea mea, ma ui ane i Kalilaia. E lei finagalo o ia e iloa e se tasi le mea o i ai i latou, ³¹auā o loo aoao atu o ia i ona soo. Ona fetalai atu lea o ia ia te i latou, "E tuuina atu le Atalii o le Tagata i lima o tagata, latou te fasioti ia te ia;" ³²A ua lē malamalama i latou i lea upu, ona fefefe ai lea o i latou e fesili atu ia te ia."³³Ona latou oo atu lea i Kapanaumi. Ua ulu atu o ia i le fale, ona fesili atu lea o ia iā te i latou, "Aisea ea ua outou felafolafoai ai i le ala?" ³⁴A ua latou le tautala. Auā sa latou fefinauai i le ala po o ai e sili. ³⁵Ua ia nofo i lalo, ona valaau atu lea o ia i le toasefulu ma le toalua, ua fetalai atu foi o ia ia te i latou, "Afai e fia muamua se tasi, e ave a o ia ma mulimuli i tagata uma ma auauna a tagata uma."³⁶Ua ia ave foi se tamaitiiti ma faatu o ia i o latou luma. 'Ua na siitia o ia i ona lima, ona fetalai atu lea ia te i latou, ³⁷"O lē na te talia se tamaitiiti faapenei i lo'u igoa, ua talia a'u e ia; ai se talia au, e le o au ua ia talia, a o ia na auina mai a'u."³⁸Ua fai atu Ioane ia te ia, "Le Aoao e, na matou vaai i se tasi ua tulia temoni i lou suafa, ona matou vavao lea o ia, auā e lē mulimuli mai o ia iā te i tatou."³⁹A ua fetalai atu Iesu, "Aua e te vavao ia te ia, auā e leai se tasi na te faia le galuega mamana i lo'u igoa, na te mafaia ona vave tautala i su upu leaga ia te au."⁴⁰O lē e lē tete mai ia i tatou, e au o ia ma i tatou. ⁴¹O lē na te avatua ia te outou se ipu vai e inu ai i lo'u igoa, auā e o Keriso outou, e moni, ou te fai atu ia te outou, e lē māumau ia te ia lona tau. ⁴²O sē fa'asesēina se tasi o i latou nei e fa'atauva a o ē faatuatua mai iā te a'u, e lelei pe a nonoa se ma'aolo tele i lona ua ma lafoina i le sami. ⁴³Afai e te tausuai i lou lima, ina tipi ese ia. E lelei ona e sao i le ola ma lou lima mutu, ae leaga ona lua o ou lima ma e alu i Kena, i le afi e lē matineia. ⁴⁴O iai e le mamte o latou ilo, e le tineia foi le afi. ⁴⁵A faatausuaiina foi oe e lou vae, ina tipi ese ia. E lelei ona e sao i le ola ma le pipili, nai lo le lafoina o ou vae e lua i Kena. ⁴⁶O iai e le mamate o latou ilo, e le tineia foi le afi. ⁴⁷Afai e te tausuai i lou mata, ia sali ese; E lelei ona e sao atu i le malo o le Atua ma le mata e tasi, nai lo le lafoina o ou mata e lua i Kena, ⁴⁸i le mea e lē mamate ai o latou ilo, e lē tineia fo'i le afi. ⁴⁹Aua o le a faamasimaina tagata uma i le afi. ⁵⁰E lelei le masima, ae afai e magalo le masima, e faapefea ona e toe faasima? Ia outou faatasi ma le masima, ma ia outou filemu le tasi i le isi."

10

¹Ua alu ese o ia mai se tasi o nofoaga ma alu atu i Iutaia ma o'o i tala atu o Ioritana, ona omai ai lea o tagata toatele ia te ia. Ua ia aoao atu foi ia te i latou e pei o lana masani. ²Ua o atu foi le au faresaia ia Iesu ma tofotofo ia te ia, ua latou tu'u fesili atu foi ia te ia "pe fa'atagaina ea i le tulafono ona tatalaina le fa'aipoipoga". ³Ua tali atu foi Iesu "o le a le poloaiga a Mose ia te outou". ⁴Ua latou tali mai "faimai Mose e tatau i le tane ona ia faia se tasi aloaia e tatalaina ai le fa'aipoipoga."⁵Ua tali atu Iesu ma faapea atu, "ona o le ma'a'a o tou loto na ia tusia ai le tulafono". ⁶Ae peitai "na faia e le Atua le tama ma le fafine i le amataga. O le mea lea e tatau ai i le tane onu tu'u'a o lona tamā ma lona tinā ae fa'atasi atu i lona avā, aua ua tino e tasi i la'ua. ⁷Ua le toe lua tino ae ua tasi. ⁸O le mea lea e le tatau ai i se tasi ona faaleaogaina le feagaiga na tu'u fa'atasia e le Atua."⁹A o latou nonofo i totonu o le fale, ua toe fesili le auso'o ia te ia e uiga i le mataupu sa aumaia e le au faresaia. ¹⁰Ua ia fetalai atu "O ai lava e tete'a ma lona avā ae fa'aipoipo atu i le tasi fafine, ua ia mulilua lava. ¹¹Afai foi e tetea le fafine ma lona tane ua ia mulilua. ¹²Ona aumai ai lea o tamaiti ia te ia, se ia pa'i atu ai o ia, ae ua taofi e le auso'o tamaiti.

¹⁴Ua iloa atu e Iesu, ona le fiafia ai lea o ia ma ia fetalai atu "Ina tu'u maia tamaiti e omai ia te au ae aua le taofi'ina i latou, aua o le malo o le Atua e fai mo i latou. ¹⁵E moni oute fai atu ia te outou, o ai lava na te le taliaina le malō o le Atua fa'apei o tamaiti e le mafai lava ona ulufale atu o ia i le malō. ¹⁶Ua ia si'i tamaiti i ona a'ao ma fa'amanuia i latou. ¹⁷Ua amata lona faigamalaga, o le tasi tama mauaoa sa momoe ma toatuli i ona luma ma fesili ia te ia "Le aoao e, o le a se mea ou te faia ou te mauaina ai le ola e fa'avavau?" ¹⁸Ua tali atu Iesu, "Aisea ua e faimai ai o au e lelei? E leai lava se tasi e lelei ua na o le Atua. ¹⁹Ua e iloa le tulafono: "Aua e te fasioti tagata, aua e te mulilua, aua e te gaoi, aua e te molimau pepelo, aua e te taufa'asese, ia e ava i lou tama ma lou tina." ²⁰Ua tali atu le tama mauia ia te ia "le aoao e, o tulafono uma sa ou tausia ma usitaia talu mai lou talavou. ²¹Ua silasila atu foi fofoga o Iesu ma vaai alofa atu ia te ia, ua fetalai atu, e tasi le mea e le o atoa ia te oe, ia fa'atau atu au oa ie matitiva ona e maua ai le o le oa i le lagi. Ona e sau loa lea ma mulimuli mai ia te au. ²²Ua fa'anoanoa foi le mauoa aua e tele ona meatotino. ²³Ua silasila atu foi Iesu ma fesili atu i ona auso'o, "o le a le mea e faigata ai i e mauoa ona ulufale atu i le malo o le Atua". ²⁴Ua maofa foi le ausoo. Ua toe fetalai atu Iesu "Fanau e, o le a le mea e faigata ai i e mauoa ona ulufale atu i le malo o le Atua". ²⁵E faigofie i le kamela ona ofi i le pu o le nila na i lo'o le mauoa e ulufale atu i le malo o le Atua. ²⁶Ua ofo tele le auso'o ma fetautalatala'ai le tasi i le tasi ma faapea ifo, o ai la e fa'asaina. ²⁷Ua fetalai atu le Iesu ia te i latou "i le tagata e faigata mea uma ae leai se mea e faigata i le Atua". ²⁸Ua fai atu foi Peteru ua matou tu'ua mea uma ma mulimuli atu ia te oe. ²⁹Ua fetalai atu foi Iesu, "E moni oute fai atu ia te oe, e leai se tasi ua alu ese ma lona fale, po'o lona uso, po'o lona tuafafine, poo lona tamā, poo lona tinā, po'o lona fanau, po'o lana fanua mo a'u ma le talalelei, ³⁰na te le mauaina fa'aselau le tau i le olaga nei, o uso ma tuafafine, ma tinā, ma fanau, ma fanua, i le o'o mai foi o fa'asalaga, ma le olaga o le a sau o le ola e fa'avavau ia. ³¹E toatele i latou e muamua o le a mulimuli, o e foi e mulimuli o le a muamua. ³²Ua malaga atu foi i Ierusalem ma ua muamua atu foi Iesu ia te i latou. Ua ofo foi le auso'o ma o e sa mulimuli mai i tua ua fefe i latou. Ua ave foi Iesu le auso'o ma fa'amatala ai mea o le a o'o mai ia te ia. ³³Vaai o lea tatou te o i Ierusalem, ma o le Atali'i o le Tagata o le ave i luma o le au ositaulaga sili ma le au faresaio." O le a latou fa'asalaina o ia ma fasioti ia te ia ma lafoaina o ia i nu'u ese. ³⁴Latou te tauemu ia te ia, feanu ia te ia, sasa ia te ia ma fa'asioti ia te ia. Ae peitai, a mavae aso e tolu ona toe tu mai lea o ia. ³⁵Ua omai foi Iakopo ma Ioane le fanau o Sepetaio ma fesili atu ia te ia "le aoao e, ma ua te mananao e te faia mea ma te ole atu ai ia te oe. ³⁶Ua tali atu foi o ia "o le a le mea lua te mananao oute faia mo oulue". ³⁷Ia e fa'atagaina ona maua nonofo i lou mamalu, o le tasi i lou itu taumatau a o le isi i lou itu tauagavale. ³⁸Ua tali atu foi Iesu "E te lua le iloa le mea ua lua fai mai ai". E mafai ona e inu i le ipu oute inu ai, ma papatiso ile papatisoga oute papatiso ai. ³⁹Ua tali atu foi i laua ia te ia, ma ua te mafaia lava. O le ipu oute inu ai e te lua inu ai, e papatiso foi oulue i le papatisoga ou te papatiso ai, ⁴⁰a o le nofo i le itu taumatatau ma le itu tauagavale e le o a'u e avatua, ae mo e ua nofo tapena. ⁴¹Ua tiga foi le auso'o e toasefulu ia Ioane ma Iakopo ina ua latou fa'alogu atu i lea mea. ⁴²Ua fai atu foi Iesu ia te i latou, "Tou te iloa o e pule i nu'u ese e pulea i latou, o ofisa sili foi latou te fa'aogaina le pule. ⁴³Ae peitai e le o le auala lea mo outou. O ai lava e fia sili ia te outou, ia ave o ia ma auauna, ⁴⁴o ai foi e fia muamua ia te outou ia fai o ia ma pologa ia te outou. ⁴⁵Aua o le Atalii o le Tagata e le i sau o ia ina ia pule, ae ia tautua ma foai atu lona ola mo le toatele. ⁴⁶Ua latou o'o atu i Ieriko. O le a tu'ua foi e ia ma le auso'o o Ieriko, ua omai foi le motu o tagata e toatele, a o lo'o nofo foi le tauaso e aisi e igoa ia Patimaio o le atalii o Timaio i le auala. ⁴⁷Ua fa'alogu foi o Iesu le Nasareta, ua ia valaau ma le leotele "Iesu, le alo o Tavita, ia e alofa mai ia te au!". ⁴⁸E toatele na vavao ma fa'affilemu ia te ia, ae atili ai ona ia valaau ma le leotele "le Atali'i o Tavita, alofa mai ia te au!" ⁴⁹Ua tu foi ma faatonu e valaau atu ia te ia. Ua latou valaau i le tauaso ma fai atu ai, "Ia e toa! Tu i luga o lo'o valaau mai o ia ia te oe". ⁵⁰Ua ia togi ese le ofu talaloa ma savali atu ia Iesu. ⁵¹Ua fetalai atu Iesu ia te ia "o lea le mea e te manao ou te faia mo oe?" Ua tali mai le tauaso "Raponi e, ou te fia pupula." ⁵²Ona fetalai atu lea o Iesu ia te ia, ina alu ia, o lou faatuatua ua e malolo ai. 'Ona pupula ai lea o ia ma mulimuli atu lea 'iā te ia i le ala.

11

¹A o latou ō mai i Ierusalem, ua latalata i latou i Petefake ma Petania i le Mauga o Olive, ona aauina atu lea e Iesu o ona soo e toalua ²ona fai atu lea o ia 'iā te i laua, "Ina o atu i totonu o le nu'u o lo'o fa'afeagai ma i tatou. O le taimi lava e te lua ulu atu ai i ai, e te maua ai se tama'i asini e le'i ti'eti'e ai se tasi. Tatala ma aumai ia te au. ³Afai e fai mai se tasi iā te oulue, 'Aisea ua e lua faia ai lenei mea?' e tatau ona e fai atu, 'Ua mana'omia e le Ali'i, ma o le a vave 'ona toe fa'afo'i mai 'iā te ia.'"⁴Ona ō lea o i lā'ua ma maua ai le tama'i asini o lo'o nonoa i le faitoto'a i fafo o le auala, ona laua tatalaina lea. ⁵Ua tutū mai fo'i isi tagata ma fai atu 'iā te i laua, "O le a le lua mea o fai, ua tatala ai lenei tama'i asini?" ⁶Ua laua tali atu 'iā te i latou e pei 'ona fetalai atu ai o Iesu 'iā te i laua, 'ona tu'u atu lea o i laua e le nu'u e ō. ⁷Ona latou 'aumai lea o le tama'i asini 'iā Iesu, 'ua fa'ae'e o latou 'ofu i luga, 'ona ti'eti'e ai lea o ia. ⁸E to'atele tagata na fofola o latou 'ofu i le ala, a o isi na fofola lala na latou tipiina i le fanua. ⁹O ē na muamua atu 'iā te ia, 'atoa ma ē na mulimuli atu, 'ua 'alaga atu, "Osana, ia manuia le afio mai i le suafa o le Alii. ¹⁰Ia manuia le malo o lo tatou tamā o Tavita! Osana i le mea silisili!"¹¹Ona maliu atu lea o Iesu i Ierusalem ma ulu atu i le malumalu ma vaavaai solo i mea uma. Ua oo i le afiafi, ona maliu atu lea o ia i Petania faatasi ma le to'asefulu ma le lua. ¹²O le aso na sosoo ai, a o latou ō ese mai Petania, sa fia 'ai o ia. ¹³Ua va'ai mamao atu fo'i i le mati e i ai lau; 'ua alu atu fo'i o ia e va'ai pe maua se fua i ai, 'ua o'o atu i ai, 'ua na o lau, auā e le'i o'o i le tau o le mati. ¹⁴Ua ia fetalai atu i ai, "E lē toe 'ai lava se tasi i lau fua." Ona faalogo ai lea o ona soo. ¹⁵Ua o'o i latou i Ierusalem, 'ona ulu atu lea o ia i le malumalu, ma amata 'ona tutuli i fafo le fa'atau oloa ma tagata fa'atau i le malumalu. Na ia liliuina laulau a le au sui tupe ma nofoa o ē fa'atau lupe. ¹⁶Ua lē fa'atagaina fo'i e ia se tasi e 'ave se mea i le malumalu e fa'atau atu. ¹⁷Ua ia a'oa'o atu 'iā te i latou, 'ua fa'apea atu, "E lē 'ua tusia 'ea, 'E ta'ua fo'i lo'u fale o le fale tatalo mo nuu

uma”? A ua outou faia ma ana o tagata faomea.”¹⁸“Ua fa’alogo le ‘au ositaulaga sili ma le ‘au tusi’upu i le mea na ia fai atu ai, ma sa latou vaavaai mo se ala e faaumatia ai o ia. Auā ‘ua matata’u i latou ‘iā te ia, auā ‘ua ofo le motu o tagata uma i lana a’oa’oga.”¹⁹“Ua oo i le afiafi, ona latou tuua lea o le aai.”²⁰ A o latou savavali ane i le taeao, na latou iloa ai le mati ua mago ua oo lava i ona aa.”²¹“Ua manatua e Peteru ona faapea atu lea o ia, “Rapi e, faauta! Ua magumagu le mati na e fetuuina.”²²“Ua tali atu Iesu iā i latou, “Ia outou faatuatua i le Atua.”²³ E moni, ou te fai atu iā te outou, afai e fai atu se tasi i lenei mauga, ‘Tu ia i luga ma oso oe i le sami, ‘ma e lē masalosalo lona loto, ‘ae talitonu o le a taunu’u lava mea na ia fai atu ai; o le mea lena o le a faia e le Atua.”²⁴ O le mea lea ou te fai atu ai iā te outou: O mea uma e te tatalo ma ole atu ai, talitonu na e mauaina, ma o le a avea ma oe.”²⁵ A ‘outou tutū ma tatalo, ‘ia ‘outou fa’amāgaloina so o se mea ‘ua ‘outou faia i se tasi; ‘ina ‘ia fa’amāgaloina fo’i ‘outou e lo ‘outou Tamā o i le lagi i a ‘outou agasala.”^{26,27} “Ua toe fo’i mai i latou i Ierusalem. A o savali Iesu i le malumalu, na ō mai iā te ia le ‘aufaitaulaga sili, ma le ‘autusiupu, ma le ‘autoeaina.”²⁸ “Ua latou fai mai iā te ia, “O le a le pule e te faia ai nei mea, ma o ai na tuuina atu ia te oe le pule e fai ai?”²⁹ “Ua fetalai atu Iesu ‘iā te i latou, “‘Ou te fesili atu ‘iā te ‘outou i le tasi fesili. Ta’u mai ia te au ona ou ta’u atu ai lea o le pule ou te faia ai nei mea.”³⁰ O le papatisoga a Ioane, pe mai le lagi ea pe mai tagata? Tali mai ia te a’u.”³¹ “Ua fetautalatala’i i latou ma fefinaua’i, ‘ua fa’apea atu, ‘Āfai fo’i tatou te fai atu, ‘Mai le lagi,’ ona fai mai lea o ia, ‘Se a fo’i le mea tou te le’i talitonu ai ‘iā te ia?’³² Ae afai tatou te fai atu, ‘Mai tagata,’ . . . Ua fefefe i latou i tagata, auā ua talitonu tagata uma o Ioane o le perofeta.”³³ “Ona tali mai lea o i latou ‘iā Iesu, ‘ua fa’apea mai, “Matou te le iloa.” “Ona fetalai atu lea o Iesu ‘iā te i latou, ‘Ou te lē ta’u atu fo’i ‘iā te ‘outou le pule ‘ua ‘ou faia ai nei mea.

12

¹Na amata ona aoao atu e Iesu ia te i latou i faataoto. ‘Ua fai atu foi o ia, “Na totō e le tasi tagata le togāvine, ua na siosiomia ai i le pā, ua eli foi le lua e soli ai vine, ua faia foi e ia le olo, ona tuu atu lea e ia o le togavine i ē galulue vine, ona alu lea o ia i le malaga.”² Ua ia auina atu foi le auauna i ē galulue vine, ina ia maua mai ia te i latou ni fua o le togavine.”³ A ua latou pue ia te ia, ma sasa, ma auina atu e aunoa ma se mea.”⁴ Ua toe auina atu foi e ia le tasi auauna ia te i latou, ona latou faamanuaina ai lea o lona ulu ma faalumaina o ia.”⁵ Ua toe auina atu e ia le tasi, a ua latou fasiotia lenei tagata. Ua faapea foi ona latou faia i le toatele o isi, o le fasi o isi ma fasioti foi i isi.”⁶ E toe toatasi lava le tagata e auina mai, ae o se atalii pele. O ia o le tagata mulimuli na ia auina atu ia i latou. Sa ia fai mai, ‘O le a latou faaloalo atu i lo’u atalii.’⁷ “Ona fetautalatala’i ai lea o ē galulue vine, “O le suli lenei. O mai ia, tatou fasioti ia te ia, ona fai ai lea mo i tatou le tofi.”⁸ Ua latou pue ia te ia, ma fasioti ia te ia, ma lafo ia te ia i tua o le togavine.”⁹ O le mea lea, o le ā e faia e lē e ana le togavine? O le a sau o ia ma faaumatia le au fai vine ma avatu le tovine i isi.”¹⁰ E te le’i faitauina ea lenei mau? ‘O le maa na lafoaiina e tufuga fai fale, ua fai ma maa tulimanu.”¹¹ E mai i le Alii lenei mea, ma e ofoofogia i o tatou mata.”¹² Ae mulimuli ane, ona saili lea o taitai o Iutaia i se auala e pue ai Iesu, auā ua latou iloa ua ia fetalai atu ia i latou le talafaatusa. A ua fefefe i latou i le motu o tagata, ona latou tuua lea o ia. ma alu ese.”¹³ Ona aauina mai lea e i latou o nisi o le au faresaio ma le au Herotiano ia te ia e maileia ia te ia i upu.”¹⁴ Ua o’o mai i latou ia te ia , ua latou faapea atu, “Le Aoao e, e te le popole i manatu o tagata, ua e lē faailoga tagata foi. Ua e aoao moni lava le ala o le Atua. Pe sa ea i le tulafono ona totogi lafoga ia Kaisara pe leai? E tataua ea ona matou totogia pe leai?”¹⁵ A ua silafia e Iesu lo latou pepelo, ona fetalai atu lea o ia ia te i latou, “Se a le mea tou te tofotofo mai ai ia te a’u? Aumai ia te au se tenari sei o’u vaai i ai.”¹⁶ Sa latou aumaia le tasi ia Iesu. ‘Ua fetalai atu o ia ia te i latou, “O ai ea e ona lenei faatusa ma le tusi?” Ua latou fai mai, “O Kaisara.”¹⁷ Ua fetalai atu Iesu, “‘Ia avatu mea a Kaisara ia Kaisara, a o mea a le Atua ia avatu i le Atua.” Sa latou ofo ia te ia.”¹⁸ Ona ō mai lea ia te ia o Satukaio, o ē fai mai e leai se toetū. Ua fesili mai i latou ia te ia, ua faapea atu, “Le Aoao e, na tusi mai Mose mo i tatou, Afai e oti le uso o se tagata ma tuua e ia lana avā, ae leai sana fanau, ia fai avā le tagata i le avā a lona uso, ma faatupuina ai ni fanau ma lona uso.”²⁰ Sa i ai le au uso e toafitu; o lē na muamua na fai avā, ona oti ai lea, e leai sana fanau.”²¹ Ona fai avā lea o le lona lua ia te ia, ua oti foi, e leai sana tama, ua faapea foi i le lona tolu.”²² E leai se fanau a le toafitu. Mulimuli ane, na oti foi le fafine.”²³ Pe a oo i le toetu, pe a toe tutū mai i latou, o ai so latou e ana le avā? Aua o le au uso uma e toafitu na fai o ia ma a latou avā.”²⁴ Ua fetalai atu Iesu, “E lē o le mea ea lea ua outou sesē ai, ina ua outou lē iloa le Tusi Paia ma le mana o le Atua?”²⁵ Auā pe a toe tutū mai i latou nai ē ua oti, latou te lē fai ava pe nofo tane; ae peitai latou te faapei o agelu o i le lagi.”²⁶ A o ē ua oti o ē toe tutū mai, tou te lei faitau ea i le tusi a Mose, i le tala i le laau talatala, na fetalai mai ai le Atua ia te ia, ua faapea mai, ‘O a’u o le Atua o Aperaaamo ma le Atua o Isaako ma le Atua o Iakopo?’²⁷ E lē o ia o le Atua o ē ua oti, a o ē o loo ola. Ua matua e sese lava.”²⁸ Na sau le tasi o le au tusiupu ma faalogo i la latou talanoaga; na ia iloa ua lelei le tali atu a Iesu ia te i latou. Ua fesili atu o ia ia te ia, “O le ā le poloaiga e sili ona taua i poloaiga uma? Ua tali atu Iesu, “²⁹“O le mea e sili, ‘Israelu e, faalogologo mai ia, o le Alii lo tatou Atua, o le Alii e toatasi lava o ia.”³⁰ Ia e alofa atu i le ALII lou Atua ma lou loto atoa, ma lou agaga atoa, ma lou manatu atoa, ma lou malosi atoa.”³¹ O le poloaiga lona lua lenei, ‘E te alofa atu i lē lua te tuaoi e pei o oe lava ia te oe. E leai lava se isi poloaiga e sili atu i nei poloaiga.”³² Ona fai atu lea o le tusi’upu, “Le Aoao e, ua lelei e, ua e fai mai moni lava o le Atua e toatasi lava ia, e leai foi se isi, ua na o ia.”³³ Ia alofa foi ia te ia ma le loto atoa ma le manatu atoa, ma le agaga atoa ma le malosi atoa e pei ona sili o ia i taulaga mū uma ma taulaga.”³⁴ Ua silafia e Iesu ua tali atu o ia ma le potu, ona fetalai atu lea o ia ia te ia, “E te lē mamao mai ma le Malo o le Atua.” Ina ua mavae lena, e lei toe faamalosi se tasi e toe fesili atu iā Iesu.”³⁵ A o aoao atu Iesu i le malumalu, ua fetalai atu o ia, “E faapefea ona fai mai le au tusiupu o le Keriso o le Alo o Tavita?”³⁶ Ua faapea atu foi o Tavita i le Agaga Paia, Na fetalai atu le Alii i lou Alii, Inā nofo ia i ou luma, lima taumatau seia ou tuuina ou fili i lalo o ou vae.”³⁷ Ua taua foi e Tavita o ia lava, ‘Le Alii e, e mafai faapefea ona avea Keriso ma Alo o Tavita? Na faalogologo ma le fiafia le motu o tagata

e toatele ia te ia.³⁸I lana aoaoga na fetalai atu ai Iesu: "Ia outou faaeteete i le au tusiupu, o ē e mananao e savavali i ofu talaloa ma ia alofaina i latou i maketi,³⁹ ma ia o latou nonofo i nofoaaga sili i sunako ma nofoaga mamalu i tausamiga.⁴⁰Ua latou aiana foi fale o fafine ua oti a latou tane; ma latou tatalo umi ina ia iloa mai ai i latou e tagata. E sili atu le faasalaga o nei tagata."⁴¹Ona nofo lea o Iesu i lalo i luma o le pusa o taulaga i le malumalu; sa ia vaavaai atu i tagata a o lafo ifo a latou tupe i totonu o le pusa. O le toatele o tagata mauoa e tele ni tupe e tuu atu.⁴²Ona sau ai lea o le fafine mativa ua oti lana tane, ua lafo i tupe iti e lua, e tusa ma le tenari lona tau.⁴³Ona valaau atu lea o ia i ona soo, ua faapea atu, "E moni, ou te fai atu ia te outou, o mea a lena fafine mativa ua oti lana tane na lafo i le mea e teu ai tupe, ua sili i lo o i latou uma na avatu i le pusa o taulaga.⁴⁴Auā na foa'i mai e i latou uma a latou mea e tele. A o lenei fafine mativa ua oti lana tane, ua ia tuu uma ana tupe e ola ai."

13

¹Ao latou savavali ese mai le malumalu, na fesili se tasi o soo o Iesu ia te ia, "Le Aoao e, silasila ane i le tetele o nei maa ma fale mananaia.²Na tali /fetalai ane Iesu," O nei fale matagofie e te iloa atu, e leai se maa o nei maa uma e tumau i luga o le tasi maa, e soloia uma lava.³Ao nonofo na o i latou i luga o le Mauga Olive e fesagai ma le malumalu, na fesili Peteru, Iakopo, Ioane le Papatiso ma Anetelea ia Iesu, "Sei tau mai lava poo afea e tutupu ai nei mea uma? O le a se faailoga matou te iloa ai o le a tutupu nei mea?"⁵Ona fetalai atu lea o Iesu ia te i latou, Ia outou faaeteete ina nei faaseseina outou se tasi/⁶E toatele e o mai i lo'u igoa ma faapea mai, "O a'u o ia" ma latou taitaiseseina le toatele.⁷A outou faalogo i taua ma tala o taua, aua tou te fefefe aua e tatau ona oo mai ia mea, a e lei oo mai le gataaga.⁸Aua e sii le taua e le tasi nuu i le tasi nuu, ma le tasi malo i le tasi malo. O le a iai mafuie i nofoaga e tele, ma oge. O le amataga ia o puapuaga.⁹Ia outou mataala, latou te tuuina atu outou i fono ma e sasaina foi outou i sunako. O le a tou tutu e molimau atu i luma o kovana ma tupu ona o lo'u igoa.¹⁰Ae peitai, e tatau ona talaiina le talalelei i atunuu uma o le lalolagi.¹¹Afai latou te peueina ma tuunina atu outou, aua tou te popole poo le a se mea tou te fai atu ai. Aua o lea itu aso e tuuina atu ai ia te outou le upu tou te tautala atu ai, ae le o outu e fai atu, ao le Agaga Paia.¹²E tuuina atu le uso ia oti, o le tama foi i lona atalii. E tetele foi fanau i o latou matua ma fasioti ia te i latou.¹³E inosia foi outou e tagata uma ona o lo'u igoa. Ao se tumau seia oo i le gatagaa, e faaolaina.¹⁴Pe a outou iloa atu le mea inosia e faatafunaina o loo tu i le mea e le tatau ona tu ai (ia malamalama le tagaata faitau) ia sosola i latou o i Iutaia i mauga,¹⁵ e le o i luga o le fale aua nei alu ifo i le fale, pe ave foi i soo se mea o iai.¹⁶ma o le o i le fanua, aua nei toe foi mai e ave lona ofu."¹⁷Ae talofa ia te i latou o ma'i tō ma i latou o ē fesusui i ia ona aso.¹⁸A ia outou tatalo ina ia aua nei oo/taunuu mai nei mea i le taimi o le taumalulu.¹⁹Aua o aso ia o le puapuaga, e leai sona tusa talu mai le amataga o le foafoaga, na faia e le Atua, e oo mai ona po nei, e le toe tupu foi nei mea ile humanai.²⁰Afai e lē faapuupuuina e le Alii ia aso, e leai se tagata e faaolaina; ae ua faapuupuuina ia aso ona o ē na ia filifilia.²¹Afai e fai mai se tasi ia te outou, Faauta, o le Keriso lenei! pe faapea mai foi, "Faauta, o ia lea! aua lava nei outou talitonu iai.²²Aua o le a ō mai Keriso ma perofeta pepelo latou te faia foi faailoga ma vavega ina ia faaseseina ai le au filifilia.²³Ia outou mataala!. Ua ou tauina uma atu nei mea ae lei oo/tutupu mai.²⁴Ae a mavae puapuaga, ona faapogisaina lea o le la, ele susulu mai foi le masina,²⁵ o le a pauu foi fetu mai le lagi, e luluina foi 'au malolosi o le lagi.²⁶Ona latou iloa ai lea o le Atalii o le Tagata. O loo sau i ao ma le mana tele ma le mamalu.²⁷Ona aauina mai lea e ia o ana agelu, e faapotopotoina foi e ia o e ua filifilia mai i matagi e fa, e afua mai i tuluiga o le lalolagi e oo i le tuluiga o le lagi.²⁸Ia outou faaaoao mai se lesona mai le mati. A oo ina tutupu ae lala ma feosofi ane lau, o le faailoga lea e te iloa i ua oo mai le tau mafanafana/vevela.²⁹Ae afai e tutupu nei mea uma, ona outou iloa lea ua latalata mai o ia i faitotoa.³⁰E moni, ou te fai atu ia te outou, e le mavae atu lava lenei tupulaga seia oo mai nei mea uma.³¹E mavae atu le lagi ma le lalolagi, ao a'u upu e le mavae atu lava.³²E leai se tasi e na te iloa le aso ma le itula, e oo lava i agelu, poo le Atalii, ae ua na ole Tamā ua ia silafia.³³Ia outou mataala!.Ia sauniuni/tapenapena aua tou te le iloa le taimi.³⁴E pei ole tagata e alu malaga, ua tuua e ia lona fale, ma tofia ana auauna e pule ile fale, e taitasi ma lana galuega ma ua ia faatonuina le leoleo faitotoa ina ia mataala.³⁵O le mea lea ia outou mataala ai, aua tou te lē iloa poo afea e sau ai le matai, poo le afiafi, poo le tulua o le po, pe a vivini foi le moa, poo le taeao.³⁶Afai e faafuasei ona sau o ia, ia aua nei maua mai outou o momoe.³⁷Ou te fai atu/apoapoai/faamalosi ia te outou ma tagata uma: Ia mataala!

14

¹Ua lua nei aso a 'o lumana'i le Paseka ma le Tausamiga o Areto e lē fa'afefeteina. Sa saili e le 'au faitaulaga sili ma le 'au tusiupu ni auala e pu'e fa'alilolilo ai Iesu ma fasioti 'iā te ia.²Auā ua latou fai ane, "E lē o le tausamiga 'ina ne'i tupu se vevesi i le nu'u."³A 'o i ai Iesu i Petania i le fale o Simona le lepela, a 'o taoto o ia e taumafa, ua sau 'iā te ia le fafine ma le fagu alapasa ua i ai le u'u manogi taugata, o le nato lelei lea. Sa ia ta'e le fagu ma sasa'a le nato i luga o lona ulu.⁴Ae sa i ai nisi sa feita ai. Ua fetautalatalaa'i i latou, 'ua fa'apea ane, "Se a le mea ua ma'imau ai lenei suau'u?"⁵E mafai lava ona fa'atauina i le toluselau tenari, ma avatu i ē matitiva. Ona latou otegia lea o ia.⁶A 'ua fai atu Iesu, "Tu'u pea ia, se a 'ea le mea tou te fa'alavelave ai 'iā te ia?" Ua faia e ia le mea matagofie 'iā te a'u.⁷E i ai pea outou ma ē matitiva, so'o se taimi lava e mafai ona outou fai mea lelei ai 'iā i latou, ae tou te lē i ai pea ma a'u.⁸Ua faia e ia le mea na te mafaia, ua fa'au'uina e ia lo'u tino e tanu ai.⁹E moni, ou te fai atu ia te outou, po'o fea lava i le lalolagi uma e tala'iina atu ai le tala lelei, e ta'ua ai le mea ua faia e lenei fafine e fai ma fa'amanatuga 'iā te ia.¹⁰Ona alu atu lea o Iuta le Sekara, o le tasi o le to'a sefululua, i le 'au ositaulaga sili, 'ina 'ia tu'uina atu o ia 'iā te i latou.¹¹Ua fa'alogo ai le 'au ositaulaga sili, 'ona fiasia lea o i latou ma folafola atu e avatu 'iā te ia tupe. Ona amata lea ona saili e ia se avanoa e tu'uina atu ai o ia 'iā i latou.¹²le ulua'i aso o areto

e lē fa'afefeteina, 'ina 'ua latou osi le paseka, 'ua fai atu ai ona so'o 'iā te ia, "O fea 'e te finagalo matou te ð e sauni ai, e te 'ai ai le Paseka?"¹³ Ona 'auina lea e ia o ona so'o e to'alua, 'ua fa'apea atu 'iā te i la'ua, "Inā ð ia oulua i le 'a'ai, e fa'afetaia'i oulua e le tagata o lo'o 'ave lana kate vai, mulimuli 'i ai.¹⁴ O le fale e ulu atu ai o ia, mulimuli 'i ai ma fai i lē pule le fale, 'Ua fa'apea mai le A'oa'o, "O fea o i ai lo'u potu matou te 'ai ai le paseka ma o'u so'o?"¹⁵ O le a ia fa'aali atu 'iā te oulua le afeafe tele i luga 'ua saunia, 'ia sauni ai mo i tatou lea mea.¹⁶ Na o ese ia so'o ma o atu i le 'a'ai. Ua maua e i lā'ua mea uma pei ona fai atu ai o ia 'iā te i lā'ua, 'ona la saunia lea o le Paseka.¹⁷ Ua o'o i le afiafi, 'ona omai ai lea o ia ma le to'asefululua.¹⁸ A o ta'o'oto i latou i le laulau ma 'a'ai, 'ua fai atu Iesu, "E moni, oute fai atu 'iā te outou, o le tasi o outou o lo'o 'a'ai fa'atasi ma a'u na te fa'alataina a'u."¹⁹ Ua matuā fa'anoanoa i latou uma, 'ona ta'itasi lea o i latou ma fai atu 'iā te ia, "E le o a'u ea?"²⁰ Ua tali atu Iesu, 'ua fa'apea atu 'iā i latou, "O le tasi lea o le to'asefululua o lē fufui fa'atasi ma a'u i le tanoa.²¹ Auā e alu atu le Atali'i o le Tagata e pei ona tusia 'iā te ia. Ae talofa i lē fa'alataina le Atali'i o le Tagata! E sa sili ai pe ana lē fanau mai o ia.²² o latou 'a'ai, na tago Iesu i le areto, ma fa'afetai, ma tofitofi. 'Ua ia avatu 'iā te i latou ma fai atu, "Ia outou tago i lenei mea, o lo'u tino lenei."²³ Ua tago o ia i le ipu, 'ua fa'afetai, ma avatu 'iā te i latou, ona feinu ai lea o i latou uma.²⁴ Ua fai atu fo'i o ia 'iā te i latou, "O lo'u toto lenei o le feagaiga fou, o le toto ua fa'amaligiina mo tagata e to'atele.²⁵ E moni 'ou te fai atu 'iā te outou, oute lē toe inu i lenei uaina, se i 'o'o i le aso oute inu ai le uaina fou i le malo o Le Atua.²⁶ Ina ua uma ona latou usu le pese, ona latou o atu lea i le mauga o Olive.²⁷ Ua fai atu Iesu 'iā te i latou, "E pa'u'ū outou uma lava, auā ua tusia, 'Ou te taia le leoleo mamoe, 'ona ta'ape'ape ai lea o mamoe.²⁸ Ae a mavae lo'u toe tu mai, 'ona 'ou muamua atu ai lea 'iā te ouotou i Kalilaia."²⁹ Ua fai atu Peteru 'iā te ia, "E tusa lava pe sesē tagata uma, 'ou te lē faia lava."³⁰ a fai atu Iesu 'iā te ia, " E moni, 'ou te fai atu 'iā te oe, o le asō, ioe, o lenei lava po, a o le'i vivini fa'alua le moa(toa) 'e te fa'afiti fa'atolu mai 'iā te a'u."³¹ A 'ua fai atu Peteru ma le malosi, "Afai e tatau 'ona 'ou oti fa'atasi ma oe, 'ou te lē fa'afitia oe." Sa latou faia uma le folafolaga lava e tasi.³² Ua o'o i latou i le mea e ta'ua o Ketesemane, 'ona fai atu lea o Iesu i ona so'o, "Inā nonofo ia 'iinei se'i o'u tatalo."³³ Sa ia ave Peteru, Iakopo, ma Ioane fa'atasi ma ia, ma amata lea 'ona mafatia ma matuā atuatuvaale.³⁴ Ua fai atu fo'i o ia 'iā te i latou, "Ua matuā tiga lo'u loto, e o'o lava i le oti. Nofo 'iinei ma mataala."³⁵ Ua aluatu teisi, ona pa'u lea o Iesu i le 'ele'ele(palapala) ma tatalo 'ina 'ia te'a ese le itula mai 'iā te ia.³⁶ Ua ia fai atu, "Ava, lo'u Tamā e, e te mafaia mea uma lava, ia e aveeseina lenei ipu 'iā te a'u, 'ae aua le faia lo'u loto, a 'o lou finagalo." Ua toe fo'i mai o ia. 'ua maua atu i latou o momoe, 'ona fai atu lea o ia 'iā Peteru, "Simona e, 'ua e moe 'ea? E te lē mafai 'ea ona mataala i se itula e tasi? Mataala ma tatalo 'ina 'ia aua ne'i o'o mai fa'aosoosoga. 'Ua mana'o ai le agaga a 'o le tino 'ua vaivai." Ua toe alu fo'i ia e tatalo, ma 'ua ia fa'aaoga fo'i upu lava e tasi.⁴⁰ Ua toe fo'i mai o ia, 'ua maua atu i latou o momoe, auā ua tiga a latou mata. Sa latou lē iloa se tala e fai atu 'iā te ia.⁴¹ Ua toe fo'i fa'atolu mai o ia, 'ua fa'apea atu 'iā i latou, " Ua outou momoe pea ma mālōlō? 'Ua lava, 'ua o'o mai le itūlā. Va'ai ua fa'alataina le Atali'i o le Tagata i lima o ē agasala.⁴² Tū ia i luga tatou ð. Va'ai ua latalata mai lē na te fa'alataina a'u."⁴³ A o tautalatala pea o ia, ua taunu'u atu Iuta o le to'atasi o le sefululua ma tagata to'atele ma latou pelu ma talita na auina atu e faitaulaga sili, ma le 'au tuisupu ma toeaia.⁴⁴ Ua tu'uina atu e le fa'alata le fa'iloga 'iā i latou ua fa'apea atu o lē ou te sogi(kisi) atu ai o le tagata lenā. Pu'e 'iā te ia ma ta'ita'i ese e taofimau.⁴⁵ Ina ua o'o atu Iuta ua ia vave atu ia te ia ma faapea atu "Rapi e" ma sogi(kisi) atu ia te ia.⁴⁶ Ua latou fa'ao'olima ma pu'e ia te ia.⁴⁷ A 'o le tasi o i latou o ē na tutū ai, ua ia to lana pelu ma ta le auuina a le ositaulaga sili, ma tipiese lona taliga.⁴⁸ Ua fai atu Iesu ia te i latou, "Ua tou omai ea i se gaioi ua tou omai ai ma pelu ma uatogi, e pu'e ai a'u? ⁴⁹ Sa ou iai ma outou i le ao, na ou a'oa'o fo'i i le malumalu, aisea na tou lē pu'e ai ia te a'u? Ae ua faia lenei mea ina 'ia fa'ataunu'u tusitusiga." ⁵⁰ O i latou o ē na iai fa'atasi ma Iesu, na tu'ua o ia ma tamomo'e ese.⁵¹ O le taule'ale'a na ofu ma pulupulu lana ie lino, sa ia mulimuli atu ia Iesu. A 'o pu'e e taulele'a o ia(Iesu), ⁵² ua ia tu'ua le ie lino ma sola ese lelavalavā.⁵³ Ua latou ta'ita'i Iesu i le ositaulaga sili. 'Ua fa'apotopoto ia te ia i latou uma o ē faitaulaga ma toeaia ma 'au tuisupu. 'Ua mulimuli mamao atu Peteru, e pei o le mamao o le maota o le ositaulaga sili. ua nofo o ia fa'atasi ma auuina, ua fa'amafanafana ai o ia latalata i le afi.⁵⁵ A 'o le 'au faitaulaga ma le taupulega uma a Iutaia, ua latou saili se molimau ia Iesu ina ia latou latou fa'ao'o le oti ia te ia. A ua latou lē maua lava.⁵⁶ Auā e to'atele ē na avatu molimau pepelo e faasaga ia te ia, a 'ua le taliaina lava le latou molimau.⁵⁷ Ua tutū nisi ma avatu molimau pepelo e fa'asaga ia te ia; ua latou faimai, "Na matou fa'alogu ua ia fa'apea atu, 'Oute fa'aumatia lenei malumalu na faia e lima, a ou te toe fa'atuina i aso e tolu leisi e lē faia e lima." A ua lē taliana lava le latou molimau.⁶⁰ Ua tula'i le ositaulaga sili i luma o I latou ma fesili atu ia Iesu, "E leai ea sau tali? Oa mea ia ua molimau mai ai nei tagata ia te oe?" A ua lē gagana o ia ma lē tali atu. A 'ua toe fesili atu fo'i le ositaulaga sili ia te ia ua faapea atu, "O 'oe ea o le Keriso, le alo o Le Atua?" Ua faapea atu Iesu, " o a'u lava; o lea tou va'ai le Atali'i o le Tagata pea nofo o ia i le 'a'ao malosi ma sau o ia ma ao o le lagi."⁶³ Ua saeia foi e le ositaulaga sili lona ofu talaloa ma ia fai atu, "o manaomia lava e tatou molimau."⁶⁴ Ua outou faalogo i upu leaga, o le a se tou fa'aiuga?" Ua latou fa'asalaina o ia o se tasi e tatau ona oti.⁶⁵ O isi ua feanu ia te ia, ua pupuni i ona foliga ma tu'i ia te ia i o latou lima ma fa'apea atu, "Vavalu mai poo ai na tu'iina oe!" Ua ave foi o ia e fitafita ma fasi ia te ia.⁶⁶ A o iai Peteru i le fogafale i lalo i le lotoā, na alu atu ai iā te ia se tasi o auuina teine a le ositaulaga sili.⁶⁷ Ua iloa atu e ia o Peteru 'ua fa'amafanafanaina o ia, 'ona tilotilo atu lea 'iā te ia, 'ua fa'apea atu, "O oe fo'i sa fa'atasi ma Iesu le Nasareta."⁶⁸ A 'ua fa'afiti o ia, 'ua fa'apea atu, "Ou te lē iloa, 'ou te lē malamalama fo'i i mea 'ua e fai mai ai." Ona alu atu lea o ia i fafo i le faitoto'a. Ona vivini lea o moa.⁶⁹ A 'ua iloa atu o ia e le 'au'auna fafine, 'ona fai atu lea o ia i ē o tutū mai ai, "O le tagata lenei o le tasi o i latou, auā o oe fo'i o le Kalilaia."⁷¹ Peita'i, na amata ona ia tuua'ia o ia lava ma palauvale, "Ou te lē iloa lenei tagata ua e fai mai ai."⁷² Na toe vivini fa'alua le moa. Ona manatua ai lea e Peteru le mea na fetalai atu ai Iesu iā te ia: "A o le'i vivini faalua le moa, e te faafiti faatolu mai iā te a'u," ona tagi ai lea o ia ma tagi masusu.

¹O le taeao po lava , sa fai ai le taupulega a le au osi taulaga, o le au tusi upu ma le laulau a fono a le 'au Iutaia Sa faapea ona latou saisaia o Iesu ma ta'ita'i ese atu o ia ma ua tu'uina atu ia Pilato. ²Ua fesili Pilato ia te ia " O oe o le Tupu o tagata Iutaia?" Ua na o le tali atu lava o ia " O lea lava ua e faimai ai" ³Ua tu'uai'a sese e le 'au osi taulaga o ia i ni mea e tele. ⁴Ua toe fesili atu Pilato ia te ia " E leai lava sau tali i nei moliaga e tele ua faasaga atu ia te oe?" ⁵ae ua le tali atu lava Iesu ia Pilato, ma ua fa'ate'ia ai o ia. ⁶I le taimi o tausamiga, sa iai le tu ua masani ai le laua'itele e faapea ona tatalaina (faasaolotoina) lea o se pagota, o se tagata e latou te manana'o iai. ⁷Sa iai se tamaloa e igoa ia Parapa sa faafalepuipuiina o ia faatasi ai ma tagata fouvale o e na fasioti tagata. ⁸Ua potopoto mai le motu o tagata ia Pilato ma ua latou fesiligia o ia i le tu ua masani ai i taimi ua tuana'i. ⁹Ua tali atu Pilato ia te i latou " Ua outou manana'o e tatala atu le Tupu o tagata Iutaia?" ¹⁰E ui lava na ia iloa o le loto leaga o le 'au osi taulaga ia Iesu ua latou aumai ai o ia ia te ia. ¹¹Olo'o taumafai lava le 'au osi taulaga e faaosooso le motu o tagata e alalaga e faasaolotoina Parapa. ¹²Na toe fesili lea o Pilato ia te i latou " O lea se fa'ai'uga o le a faia i le Tupu o tagata Iutaia?" ¹³Ua toe alalaga atu o i latou " fa'asatauro ia te ia!" ¹⁴Ua faiaitu o Pilato ia te i latou " O lea se leaga ua ia faia?" " ua alalaga o i latou ua leotetele "faasatauro ia te ia!" ¹⁵O le naunau o Pilato ina ia tali mana'o i le motu o tagata na ia faasaolotoina ai lea o Parapa. Ua uma ona sasaina o Iesu ma ua tu'uina atu o ia ia fa'asatauroina. ¹⁶Ua taitai e i latou Iesu i totonu o le lotoa (o le ofisa tutotonu a le malō) na latou vala'auina foi fitafita uma ma ¹⁷ua latou faaofuina Iesu i se ofu talaloa pauli ma faapaleina o ia i le pale tuitui sa ¹⁸Na latou faifai ia te ia ma ua faapea atu " Faauta, O le Tupu o tagata Iutaia! " ¹⁹Ua ta fo'i e i latou lona ulu i laau ma feanu ia te ia, ma ifo faatauemu i ona luma, ina ua uma o latou tauemuga ia te ia, ²⁰Ua latou toesea lea o lona ofu talaloa pauli ma toe faaofu o ia i ona lava ofu, ma ua latou taitaina o ia i fafo ina ia faasatauroina. ²¹O se tamaloa e igoa ia Simona le Kurene o le tamā o Alesana ma Rufo, sa ui ma o ia i le a'ai ma ua faamalosia o ia e amo le satauro a Iesu. ²²Na aumai e fitafita Iesu i Kolokota, le "Nofoaga o le atigi po'o" ²³ma avatu ia te ia uaina e fefiloi ma le muro, ae sa lē inu ina e ia. ²⁴Ua latou faasatauroina o ia ma latou vaevaeina ona ofu i le vili po'o le fea o vaega eseese o lona ofu e ave e fitafita ta'i to'atasi. ²⁵O le itula lona tolu na faasatauroina ai o ia. ²⁶na latou tusia i luga a'e o ia se fa'aailoga e faitau " O LE TUPU O TAGATA IUTAIA ". ²⁷Olo'o faasatauroina faatasi i latou ma ni tagata faomea e tolu, o le isi i lona itu taumatau a'o le isi i lona itu tauagavale ²⁸Ua taunuu ai le upu a le tusi, sa iai faatasi o ia ma pagota. ²⁹O i latou na ui ane ua latou tauemu ia Iesu, ma lūlū o latou ulu ma faapea ane " Sa e faaleagaina le malumalu ma toe faia i aso e tolu, ³⁰laveai ia oe ia te oe ma e alu ifo i lalo mai le satauro. ³¹E o'o foi i le au faitaulaga sili, na faifai ia te ia faatasi ma le au tusi upu, ua latou faapea mai " E mafai ona ia lavea'i i tagata ae lē mafai ona ia lavea'i ia te ia. ³²Faimai o le Keriso o ia o tagata Isaraelu, sau ia i lalo mai le satauro sei matou vaai ma matou talitonu ai" O pagota foi na faasatauroina ma ia, sa latou faifai foi ia Iesu. ³³O le itula lona ono, na ufitia ai le laueleele i le pogisa seia oo i le itula e iva. ³⁴Ua oo i le itula e iva ua tagi ma alaga atu Iesu "Lo'u Atua e, Lo'u Atua e, se a ea ua e tuulafoaina ai a'u?" ³⁵O i latou na latalata ane na latou lagona nei o ana upu ma faapea ifo " Va'ai, olo'o valaa'u o ia ia Elia? " ³⁶Ua tamo'e atu se tasi o tagata ma fufui le momi i le uaina o'ona ma tu'u i luga o le la'au ma faainu ia te ia. O le tasi o tamaloa ua faapea ifo " Se i tatou va'ai pe sau o Elia e aumai o ia i lalo" ³⁷Ua tagi ma alaga leotele Iesu, ona maliu ai lea o ia. ³⁸Ua saeluaia ai lea o le ie pupuni o le malumalu mai luga e oo i lalo. ³⁹O le taitai 'au sa ia molimauina le maliu o Iesu ua ia faapea ifo ai " E moni lava o le alo O Le Atua lenei tagata " ⁴⁰Sa iai foi ni fafine na tutu mamao ma vaavaai mai, sa iai foi ma Maria le Imakulata ma Maria le tinā o Iakopo, Iose, ma Salome. ⁴¹Na latou mulimuli atu ia Iesu mai Kalilaia ma sa latou auauna ia te ia. O le tele foi o nisi o fafine na latou mulimuli mai ia te ia i Ierusalem. ⁴²Ua o'o i le afiafi, ona o le aso o tapenaga , o le aso fo'i e i tua mai o le Sapati. ⁴³O Iosefa le Arimataia, o se sui aloa'ia o le laulau ā fono, o le sa faatalitali i le malo Le Atua. Ua toa lona loto ua ia alu ai fesili ia Pilato pe mafai ona aumai le tino a Iesu. ⁴⁴Ua matuā faate'ia Pilato ina ua iloa ua maliu Iesu; ua ia valaaui ai le taitai 'au ma ua fesili atu iai po'o se tala moni ua maliu Iesu. ⁴⁵Ua faamaonia lea e ia i le taitai au ma avatu ai le tino ia Iosefa. ⁴⁶Na faatauina e Iosefa se ie lino, ma ave ifo i lalo Iesu mai le satauro ma saisi lona tino i le ie ma tuu o ia i se tuugamau ua vaneina i le papa. Ua fuli e ia se ma'a i le faitotoa o le tuugamau. ⁴⁷Sa vaai atu Maria le Makatala ma Maria le tinā o Iose ua tanu Iesu

16 ¹Ua mavae le sapati, ona fa'atau ai lea e Maria le Makatala, o Maria le tinā o Iakopo ma Salome o mea manogi, ina ia latou o atu e fa'au'u ai le tino o Iesu. ²O le taeao po lava o le aso muamua o le vai sapati, ua latou o atu ai i le tu'ugamau i le oso a'e o le la. ³Ua fetautalatalaa'i i latou, ua fa'apea ane, "Po o ai a fulieseina le ma'a mo i tatou ai le gutu o le tu'ugamau?" ⁴Ua latou va'avaai atu, ma iloa ai ua uma ona fulieseina le ma'a, auā ua matuā telē ia. ⁵Ua ulu atu i latou i le tu'ugamau, ma iloa ai se taule'ale'a o ofu i le ofu tatalaloa pa'epa'e, o nofo ile itu taumatau, ua matata'u ai i latou. ⁶Ua ia faia atu ia te i latou, " Aua tou te matata'u. O lo'o outou saili ia Iesu le Nasaretia, o lē na fa'asatauroina. Ua toe soifua mai o ia. Ua lē o iinei o ia. Inā matamata ia outou i le mea na tu'uina ai o ia. ⁷A ia outou o atu, inā ta'u atu i ona so'o atoa ma Peteru, "E muamua atu o ia ia te outou i Kalilaia. E toe vaai fo'i outou ia te ia i lea mea, e pei ona ia fetalai mai ai. ⁸Ona vave o atu ai lea o i latou i fafo mai le tu'ugamau, ona sosola ese mai ai lea o i latou ma le gatete ma le ofo tele. Ua latou lē fai atu foi se upu i se tasi auā ua matuā fefefe (matata'u) lava i latou. ⁹I le taeao po lava o le ulua'i aso o le vaisapati talu ona toe tu o ia, ua fa'aali muamua atu o ia ia Maria le Makatala, o lē na ia tuli ese ia te ia temoni e toafitu. ¹⁰Ua alu atu o ia, ma ta'u atu ia te i latou o ē sa ia te ia, o latou o fa'anoanoa ma fetagisi. ¹¹Ua latou fa'alogo ua toe soifua o ia, ma ua vaai (iloa) fo'i o ia e ia, ae le i talitonu i latou. ¹²Ua mavae atu ia mea, ona fa'aali mai lea o ia ua ese lona tino mai, i le isi to'alua o i latou, o lo'o savavali atu i le aai. ¹³Ona o lea o i laua, ua ta'u atu ia te i latou uma, a e lei talitonu i latou ia i laua. ¹⁴Mulimuli ane ua fa'aali mai o ia i le to'asefulu (to'atinogafulu) ma le to'atasi o tao'oto i latou e aai; ona a'oa'i atu lea o ia ia te i latou ona o lō

latou lē talitonu ma le maa'a o latou loto, auā ua lē talitonu i latou o ē na iloa o ia ina ua toe tu mai. ¹⁵Ua fetalai atu foi o ia ia te i latou, "O atu ia outou i le lalolagi uma, ma tala'i atu ai le talalelei i tagata uma lava. ¹⁶O lē fa'atua ma papatisoina e fa'aolaina, a'o ē le fa'atua, e fa'asalaina ia. ¹⁷E mulimuli atu fo'i nei fa'aailoga i e fa'atua, e tutuli e i latou temoni i lo'u igoa, e tautalatala i latou i gagana fou. ¹⁸E fetagofi atu fo'i i latou i gata i o latou lima, ma afai fo'i e inu i se mea e oti ai, latou te le afaina ai lava. E fa'ae atu o latou lima i luga o ē mamai, e fa'amalōlōina lava i latou. ¹⁹Ua maea (mavae) ona fetalai atu o le Alii o Iesu ia te i latou, ona aveina a'e lea o ia i le lagi, ona nofo ai lea o ia i le itu taumatau o le Atua. ²⁰Ua o atu fo'i le au so'o ma tala'i atu i mea uma, ua galue fa'atasi le Alii ma i latou, ma ua fa'amaonia le upu i fa'aailoga ua mulimuli ane.